

Dr. sc. Meldijana ARNAUT HASELJIĆ
*Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i
međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu*
E-mail: ameldijana@hotmail.com

Izvorni naučni rad/Original scientific article

UDK/UDC: 94(497.6)"1995" (093)

32:325:327.2:341.4:341.6:343.3:355.4(497.6)"1995"

DOI: <https://doi.org/10.52259/historijskipogledi.2021.4.6.135>

DEJTONSKIM MIROVNI SPORAZUM – OKONČANJE VELIKODRŽAVNIH PRETENZIJA?

Apstrakt: *Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini (Dejtonski mirovni sporazum) prihvaćen u Parizu 14. decembra 1995. potpisali su: za Republiku Bosnu i Hercegovinu Alija Izetbegović, za Republiku Hrvatsku dr. Franjo Tuđman i za Saveznu Republiku Jugoslaviju Slobodan Milošević. Postoje opravdani razlozi zašto je međunarodna zajednica zahtijevala da upravo ove osobe budu potpisnici Dejtonskog mirovnog sporazuma. Naime, poslije neuspjelih pokušaja uspostave dogovora oko ustavnih rješenja u Bosni i Hercegovini, počev od Cutileirovog plana (kantonizacija Bosne i Hercegovine po etničkom principu) o kojem su razgovori u Sarajevu otpočeli još februara 1992, pa do konferencije u Londonu koja je održana 26. i 27. augusta 1992. bilo je očigledno da se stavovi srpske i hrvatske strane u Bosni i Hercegovini usklađuju sa stavovima Beograda i Zagreba, odnosno politika prethodno dogovorenih i usaglašenih na relaciji Milošević-Tuđman. Na konferenciji u Londonu učestvovala su tri delegacije. Ispred Vlade Bosne i Hercegovine bili su predsjednik Alija Izetbegović, ministar inostranih poslova Haris Silajdžić, Ejup Ganić i general Sefer Halilović. U delegaciji bosanskih Srba bili su Radovan Karadžić, predsjednik RS-a, Momčilo Krajišnik, potpredsjednik RS-a i general VRS-a Ratko Mladić koji su svo vrijeme pregovora bili u direktnim konsultacijama sa Beogradom. Predstavnici bosanskih Hrvata bili su predsjednik HZ HB Mate Boban, zatim predsjednik Vlade Republike Bosne i Hercegovine, Mile Akmadžić (iako je bio član Vlade Republike Bosne i Hercegovine učestvovao je u svojstvu člana hrvatske delegacije) i general Milivoj Petković. Predsjednik Hrvatske Franjo Tuđman takođe je učestvovao u pregovorima i bio je nezvanični, ali de facto šef hrvatske delegacije. Nakon konferencije u Londonu i neuspjeha dotadašnjih pregovora Konferencija Europske zajednice o Jugoslaviji proširena je u Međunarodnu konferenciju o bivšoj Jugoslaviji za čije presjedatelje su imenovani Cyrus Vance (američki diplomata ispred UN-a) i Lord David Owen (ispred EZ/U) sa kojima započinje i nova era mirovnih pregovora. Vance-Owenov plan predviđao je decentralizaciju Bosne i Hercegovine u postojećim granicama sa ustavnim uređenjem na*

federalnim principima sadržanim od većeg broja konstitutivnih elemenata - regija (deset kantona formiranih po etničkom principu) i sa distriktom Sarajevo u kojem bi se nalazilo sjedište centralne vlade. Ovaj plan je, nakon odbijanja srpske skupštine sa Pala da ga ratificira, definitivno odbijen. Uslijedio je Owen-Stoltenbergov mirovni plan (Ustavni sporazum o Savezu Republika Bosne i Hercegovine) koji je nudio konfederaciju Bosne i Hercegovine sastavljenu od tri republike sačinjene po etničkom principu, međutim i ovaj plan se pokazao neprihvatljivim. Plan Kontakt-grupe uslijedio je nakon uspostavljanja Washingtonskog sporazuma kojim je oformljena Federacija Bosne i Hercegovine, u martu mjesecu 1994. Ovaj plan predviđao je očuvanje Bosne i Hercegovine kao unije u okviru njenih međunarodno priznatih granica, te teritorijalnu podjelu prema procentualnom odnosu teritorije (51:49). I ovaj prijedlog je srpsko rukovodstvo na Palama odbilo prihvatiti. Međunarodna zajednica je morala tražiti nova rješenja. Plan Kontakt-grupe bio je korak prema pregovorima koji će rezultirati potpisivanjem Dejtonskog mirovnog sporazuma. Međutim, važno je konstatovati da su svi ponuđeni planovi vodili otkrivanju skrivenih politika koje su kreirali istočni i zapadni susjedi Republike Bosne i Hercegovine. Također, svi ponuđeni prijedlozi „mirovni planova”, koje je međunarodna zajednica pokušala nametnuti u Republici Bosni i Hercegovini, zasnivali su se na ustavno-pravnoj devastaciji i teritorijalnoj podjeli čime su prihvaćena oružana osvajanja i okupacija područja sa konačnim ciljem uništenja njenog teritorijalnog integriteta i državnog suvereniteta, čime je postalo očigledno da međunarodna zajednica nije spremna zaštititi suverenost međunarodno priznate države koja joj je garantovana međunarodnim pravom, a što joj je posebno bilo uskraćeno uvođenjem embarga na naoružanje čime joj je onemogućeno da sama zaštititi svoju suverenost i teritorijalni integritet.

Koja je bila uloga potpisnika Dejtonskog ugovora u pripremi i izvršenju dvostrane agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu sa ciljem realizacije planova o podjeli Bosne i ostvarenju velikodržavnih projekata, te da li je ona odredila i njihovu poziciju potpisivača Općeg okvirnog sporazuma tema su dokazivanja, ali su bila i temom sudskih procesa međunarodnih sudova sa ciljem utvrđivanja, dokazivanja i osuđivanja počinjenih zločina. Kakav značaj imaju potpisnici u uspostavi i očuvanju mira, te da li su velikodržavni projekti i planovi njihove realizacije okončani potpisivanjem Dejtonskog sporazuma pitanja su za čijim odgovorima se i 25 godina od potpisivanja ugovora još uvijek traga. Naime, Slobodan Milošević, tadašnji predsjednik Savezne Jugoslavije (Srbija i Crna Gora) našao se, poslije potpisivanja Dejtonskog sporazuma, pred ICTY-em kao optuženik za zločine počinjene u Republikama bivše Jugoslavije – Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Kosovu. Sudski proces nije okončan zbog smrti optuženika, ali je Sudsko vijeće donijelo Odluku po prijedlogu za donošenje oslobađajuće presude (Međupresuda Haškog tribunala od 16. juna 2004) na osnovu koje je izrečena njegova odgovornost za genocid izvršen u Republici Bosni i Hercegovini. Franjo Tuđman, tadašnji predsjednik Republike Hrvatske, označen je učesnikom udruženog zločinačkog poduhvata u presudi koja je izrečena za

zločine koje su Hrvatska vojska (HV) i Hrvatsko vijeće obrane (HVO) počinili nad civilnim stanovništvom Bosne i Hercegovine (Predmet IT-04-74 Prlić i dr). Žalbeno vijeće ICTY-a u žalbenoj presudi bosanskohercegovačkoj šestorici utvrdilo je da je postojao međunarodni oružani sukob u Bosni i Hercegovini i stanje okupacije, ali potvrdilo je i postojanje hrvatskog udruženog zločinačkog poduhvata s ciljem „etničkog čišćenja” pojedinih područja Bosne i Hercegovine, te imenovalo predsjednika Hrvatske Franju Tuđmana kao jednog od učesnika ovog UZP-a. Dakle, osobe koje su se našle u sudskim procesima i proglašene odgovornim za posljedice politika koje su implementirali, izvršenje zločina i udružene zločinačke poduhvate realizirane u Republici Bosni i Hercegovini, postale su potpisnici Dejtonskog mirovnog sporazuma i garanti uspostave i očuvanja mira.

Ključne riječi: *Dejtonski sporazum, Slobodan Milošević, Franjo Tuđman, velikodržavni projekt, udruženi zločinački poduhvat, agresija, genocid, zločini, „etničko čišćenje”, Republika/Bosna i Hercegovina.*

THE DAYTON PEACE AGREEMENT – THE END OF GREATER STATE CLAIMS?

Abstract: *The General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina (Dayton Peace Agreement) accepted in Paris on December 14, 1995 was signed by: for the Republic of Bosnia and Herzegovina Alija Izetbegović, for the Republic of Croatia dr. Franjo Tuđman and Slobodan Milosevic for the Federal Republic of Yugoslavia. There are good reasons why the international community has demanded that these people be signatories to the Dayton Peace Agreement. Namely, after unsuccessful attempts to establish an agreement on constitutional solutions in Bosnia and Herzegovina, starting with Cutileiro's plan (cantonization of Bosnia and Herzegovina on ethnic grounds), on which talks in Sarajevo began in February 1992, until the conference in London on 26 and On August 27, 1992, it was obvious that the positions of the Serb and Croat sides in Bosnia and Herzegovina were being harmonized with the positions of Belgrade and Zagreb, that is, the policies previously agreed and agreed upon on the Milosevic-Tudjman route. Three delegations participated in the conference in London. On behalf of the Bosnia and Herzegovina Government were President Alija Izetbegović, Minister of Foreign Affairs Haris Silajdžić, Ejup Ganić and General Sefer Halilović. The Bosnian Serb delegation included Radovan Karadzic, RS President Momcilo Krajisnik, RS Vice President and VRS General Ratko Mladic, who were in direct consultations with Belgrade throughout the negotiations. Representatives of Bosnian Croats were the President of HZ HB Mate Boban, then the Prime Minister of Republic Bosnia and Herzegovina, Mile Akmadžić (although he was a member of the Government of Republic Bosnia and Herzegovina, he participated as a member of the Croatian delegation) and*

General Milivoj Petković. Croatian President Franjo Tuđman also took part in the negotiations and was the unofficial but de facto head of the Croatian delegation. Following the London Conference and the failure of the previous negotiations, the European Community Conference on Yugoslavia was expanded to include the International Conference on the Former Yugoslavia, chaired by Cyrus Vance (US diplomat on behalf of the UN) and Lord David Owen (on behalf of the EC / U), a new era of peace negotiations. Vance-Owen's plan foresaw the decentralization of Bosnia and Herzegovina within the existing borders with a constitutional order based on federal principles contained in a number of constitutive elements - regions (ten cantons formed on ethnic principles) and with the Sarajevo district where the central government would be located. This plan, after the refusal of the Serbian Assembly from Pale to ratify it, was definitely rejected. This was followed by the Owen-Stoltenberg Peace Plan (Constitutional Agreement on the Alliance of the Republics of Bosnia and Herzegovina) which offered a confederation of Bosnia and Herzegovina composed of three republics made up of ethnicity, but this plan also proved unacceptable. The Contact Group's plan followed the establishment of the Washington Agreement, which established the Federation of Bosnia and Herzegovina, in March 1994. This plan provided for the preservation of Bosnia and Herzegovina as a union within its internationally recognized borders, and territorial division according to the percentage of territory (51:49). The Serbian leadership in Pale also refused to accept this proposal. The international community had to look for new solutions. The Contact Group's plan was a step towards negotiations that will result in the signing of the Dayton Peace Agreement. However, it is important to note that all the plans offered led to the discovery of hidden policies created by the eastern and western neighbors of the Republic of Bosnia and Herzegovina. Also, all the proposed proposals for "peace plans", which the international community tried to impose in the Republic of Bosnia and Herzegovina, were based on constitutional devastation and territorial division, thus accepting armed conquests and occupation of the area with the ultimate goal of destroying its territorial integrity and statehood. sovereignty, which made it obvious that the international community was not ready to protect the sovereignty of an internationally recognized state guaranteed by international law, which was especially denied by the introduction of an arms embargo, which prevented it from protecting its own sovereignty and territorial integrity.

What was the role of the signatories of the Dayton Agreement in the preparation and execution of bilateral aggression against the Republic of Bosnia and Herzegovina with the aim of implementing plans for the partition of Bosnia and the realization of large-scale projects, and whether it determined their position as signatories to the General Framework Agreement? and the topic of trials of international courts with the aim of establishing, proving and convicting committed crimes. What is the significance of the signatories in the establishment and preservation of peace, and whether large-scale projects and plans for their implementation ended with the signing of the Dayton Agreement are questions

whose answers are still being sought 25 years after the signing of the agreement. Namely, Slobodan Milosevic, the then president of the Federal Yugoslavia (Serbia and Montenegro), before the signing of the Dayton Agreement, appeared before the ICTY as an indictee for crimes committed in the Republics of the former Yugoslavia - Bosnia and Herzegovina, Croatia and Kosovo. The trial was not terminated due to the death of the accused, but the Trial Chamber rendered a decision on the motion for acquittal (Interim Judgment of the Hague Tribunal of 16 June 2004), which established his responsibility for genocide committed in the Republic of Bosnia and Herzegovina. Franjo Tuđman, the then President of the Republic of Croatia, was identified as a participant in a joint criminal enterprise in a verdict handed down for crimes committed by the Croatian Army (HV) and the Croatian Defense Council (HVO) against the civilian population of Bosnia and Herzegovina (Case IT-04-74 Prlić etc). In its appeal verdict against the Bosnian six, the ICTY Appeals Chamber found that there was an international armed conflict in Bosnia and Herzegovina and the state of occupation, but also confirmed the existence of a Croatian joint criminal enterprise aimed at "ethnic cleansing" certain areas of Bosnia and Herzegovina. Croatia's Franjo Tuđman as one of the participants in this JCE. Thus, persons who found themselves in court proceedings and were held responsible for the consequences of the policies they implemented, the commission of crimes and joint criminal enterprises realized in the Republic of Bosnia and Herzegovina, became signatories of the Dayton Peace Agreement and guarantors of peace.

Key words: *Dayton Agreement, Slobodan Milošević, Franjo Tuđman, large-scale project, joint criminal enterprise, aggression, genocide, crimes, "ethnic cleansing", Republic / Bosnia and Herzegovina.*

Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini (Dejtonski mirovni sporazum)

Nakon agresije izvršene na Republiku Bosnu i Hercegovinu (1992-1995) koja je za posljedicu imala počinjenje genocida i drugih zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, različitih oblika i obima, oni koji se nazivaju 'međunarodnom zajednicom' (u konkretnom slučaju članice Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija), odlučili su da okončaju međunarodni oružani sukob na način kako se te u praksi najčešće i događa – prihvatanjem i potpisivanjem mirovnog sporazuma.

Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini (Dejtonskim mirovni sporazum) kreiran je i pregovaran u Vazduhoplovnoj vojnoj bazi Dejton, u američkoj državi Ohajo od 1. do 21. novembra 1995, a potpisan u Parizu 14. decembra iste godine. Strane potpisnice sporazuma su: Republika Bosna i Hercegovina (Alija Izetbegović), Republika Hrvatska (Franjo Tuđman) i Savezna republika Jugoslavija (Slobodan Milošević), dok su potpisu svjedočili Sjedinjene

Američke Države (Bill Clinton), Francuska (Jacques Chirac), Ujedinjeno Kraljevstvo (John Major), Njemačka (Helmut Kohl) i Rusija (Viktor Černomirdin). Stavljajući potpise na dokument strane su potvrdile prihvatanje principa Povelje Ujedinjenih nacija, te poštivanje suverene jednakosti strana potpisnica rješavanjem spornih pitanja mirnim sredstvima uz uzdržavanje prijetnje ili upotrebe sile, i prihvatile da neće na bilo koji način djelovati protiv teritorijalnog integriteta ili političke nezavisnosti, u prvom redu Bosne i Hercegovine, ali i bilo koje druge države. Potpisivanjem Sporazuma prihvaćeni su dogovoreni aranžmani u vezi sa vojnim aspektom, te razgraničenjima između dva entiteta - Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske. Također, prihvaćen je i izborni program za Bosnu i Hercegovinu, Ustav Bosne i Hercegovine predstavljen u Aneksu IV, te aranžmani vezani za uspostavu arbitražnog tribunala, Komisije za ljudska prava, Komisije za izbjeglice i raseljena lica, Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika i transportnih korporacija Bosne i Hercegovine. Prihvaćena su i temeljna načela poštivanja ljudskih prava, zaštita izbjeglica i raseljenih osoba, te implementacija međunarodnih policijskih snaga i civilnih angažmana, kao i saradnja u istragama i gonjenju ratnih zločinaca i drugih kršenja međunarodnog humanitarnog prava. Stavljanjem potpisa na ovaj dokument Dejtonski mirovni sporazum otpočeo je svoj historijski put slijedom dogovorenih principa sadržanih u njemu.

Prihvatanjem Dejtonskog mirovnog sporazuma potpisnici su se obavezali na međunarodnu obavezu saradnje sa ICTY, što podrazumijeva hapšenje osoba za koje su podignute optužnice. U slučaju kršenja ovih obaveza stvaraju se pravni preduvjeti za djelovanje snaga IFOR/SFOR (Implementation Force / Stabilisation Force) koje su imale ovlasti za upotrebu sile u izvršenju naloga ICTY-a za hapšenje optuženih kako bi realizirali poštivanje i izvršenje Sporazuma o vojnim aspektima mirovnog dogovora.¹ Međutim, Srbija je dugo vremena odbijala sprovesti ovakve odredbe sporazuma te su dva, sada već presuđena, ratna zločinca tek godinama kasnije predana na procesuiranje poslije dugogodišnjeg skrivanja na tlu Srbije gdje su i uhapšeni i to Karadžić (21. jula 2008), a Mladić (26. maja 2011). Njihov glavni saučesnik u planiranju, pripremanju i izvršenju zločina, Slobodan Milošević uhapšen je 1. aprila 2001. u Beogradu i predat ICTY-u 29. juna 2001. na dalji postupak.² Kada je proces protiv Slobodana Miloševića počeo 12. februara 2002, zastupnik tužilaštva u tom

¹ „Tekst Dejtonskog mirovnog sporazuma naglašava obavezu Strana da saraduju sa ICTY-em i da poštuju njegove naredbe. U tom je cilju Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija, Rezolucijom 1022 (1995) od 22. novembra 1995, uspostavilo snažan provedbeni mehanizam, kojim je omogućeno da Vijeće sigurnosti ponovo nametne sankcije, ukinute tom rezolucijom Saveznoj Republici Jugoslaviji (Srbiji i Crnoj Gori) i ‘Republici Srpskoj’, u slučaju njihovog težeg nepoštivanja Sporazuma. Tako se prijetnja sankcijama mogla pojaviti kao snažno oružje za osiguranje saradnje Savezne republike Jugoslavije i ‘Republike Srpske’ sa ICTY-em.” Smail Čekić, *Dejtonski (mirovni) sporazum – Legalizacija genocida u Republici Bosni i Hercegovini*, knjiga 2, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo 2016, 1622. (dalje: S. Čekić, *Dejtonski (mirovni) sporazum*).

² ICTY, Predmet (IT-02-54), Tužilac protiv Slobodana Miloševića, *Podaci o predmetu*.

predmetu Geoffrey Nice iznio je stavove tvrdeći da je Slobodan Milošević, koji je bio predsjednik Srbije, krivično odgovoran za zločine počinjene nad civilima i osobama koje nisu bile učesnici sukoba na oko 50 različitih mjesta u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini od 1991. do 1995. godine. Optužbe su se odnosile i na genocid izvršen u osam opština na području Bosne i Hercegovine.

Koja je bila uloga potpisnika Dejtonskog mirovnog sporazuma u pripremi i izvršenju dvostrane agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu sa ciljem realizacije planova o njenoj podjeli i ostvarenja velikodržavnih projekata, te da li je ona odredila i njihovu poziciju potpisivača Općeg okvirnog sporazuma tema su izučavanja, ali su bila i temom sudskih procesa međunarodnih sudova sa ciljem utvrđivanja, dokazivanja i presuđivanja počinjenih zločina. Poslije potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma i sam Milošević je priznao, na zatvorenom sastanku sa svojim najbližim saradnicima, koliko je on nepravedan i koliko stavlja RS u povoljniji položaj: „Kada je pretilo da će Republika Srpska biti izbrisana, kada su snage krenule prema Banja Luci, mi smo političkom akcijom to zaustavili, a ne da su oni to zaustavili vojnom akcijom! I odbranili ih! I onda smo u teškim pregovorima tri nedelje, u izgubljenoj pregovaračkoj poziciji, postigli ono što je nuđeno u najboljoj pregovaračkoj poziciji pre godinu i po dana - 49 : 51%! I stvorena je Republika Srpska, država na prostorima na kojima nikada nije bilo srpske države! To je istorijsko dostignuće - na 25 hiljada kvadratnih kilometara više nego dve Crne Gore, jedna i po Slovenija, sa milion stanovnika, 40 stanovnika na kvadratni kilometar - treba im vratiti ovo izbjeglica odavde da imaju čim da nasele to područje! ... Jednostavno, ostvorena je ogromna pobjeda i rezultat da je Republika Srpska stvorena, da je na polovini teritorije Bosne i Hercegovine! Molim vas, uporedite - imali ste više zvaničnih mapa, neću da govorim o nezvaničnim mapama, jer su Muslimani, budući da su znali kakva je loša njihova pozicija, kada smo počeli dejtonske pregovore, rekli da oni traže da Republika Srpska ne bude više od 30% teritorije. Kontakt grupa je rekla: 'Nije to nelegitiman zahtev, jer oni procenti su davani za one mape', itd. Oni su se tu pravili nevešti. Nama je trebalo da prođemo stravične procedure i teške pregovore - mi smo se vratili, održali i uknjižili 49%. Uzmite te četiri mape, koje svi imate - imate Kutiljerevu mapu, onaj prvi Lisabonski papir u koji su se oni kleli da je bila fantastična; pa imate Vens-Ovenove mape; imate mapu Kontakt grupe i imate, konačno, ovo prihvaćeno rešenje. Od te četiri mape - ova je najbolja za Srbe! Dobili su svaki grad na Savi i tri grada u unutrašnjosti! Tu je cela Drina, osim Goražda! To je 50 gradova, 25 hiljada kvadratnih kilometara! Pola Bosne! Republika!’³ Na ovom sastanku Milošević je iskazao nezadovoljstvo prema ponašanju delegacije Republike Srpske koja je negodovala na teritorijalnu preraspodjelu kakvu je predviđao Dejtonski sporazum: „Od Zvornika do Foče nigde nije bilo na Drini srpske većine, a to su sve uzeli! Ili, gore Posavina - nigde

³ Savezna republika Jugoslavija, Vrhovni savet odbrane, Odbrana, Službena tajna, Strogo poverljivo, Stenografske beleške sa 47. proširene sednice Vrhovnog saveta odbrane, održane 6. decembra 1995, Beograd. S. Čekić, *Dejtonski (mirovni) sporazum*, knjiga 3, 1981-1995.

nije bilo srpske većine! I'to je sve u redu!' Ali, 'tamo gde je srpska većina, to je davanje zemlje!?' Mladić izjavljuje pre dva dana: 'Ne damo mi što pripada Srbima, Srbima pripada Sarajevo!' Molim vas, kada su Srbi u ovom veku bili većina u Sarajevu? Kada! Dajte da vidimo te podatke?! Dobili su deo Sarajeva - jugoistočni deo; tražili su da ceo sarajevski distrikt bude potpuno izdvojen, a u sarajevski distrikt uključuje se i opština Pale, koja je teritorijalno koliko i celo ostalo Sarajevo, pa da to bude kao zajedničko! Sve smo to 'izvadili'; izvadili smo Pale, pa Lukavicu, Vrace, Vojkoviće, zatim dole prema Trnovu i ostali deo - tamo gde Muslimani čine ogromnu većinu!'⁴

Kakav značaj imaju potpisnici u uspostavi i očuvanju mira, te da li su velikodržavni projekti i planovi njihove realizacije okončani potpisivanjem Dejtonskog sporazuma pitanja su za čijim odgovorima se i 25 godina od potpisivanja ugovora još uvijek traga. Činjenica je da okvir predviđen Dejtonskim mirovnim sporazumom i funkcioniranje Bosne i Hercegovine pod njegovim okriljem ne daje plodonosne rezultate koji bi doveli prosperitetu i funkcionalnosti države. Entitetska podjela administrativnog funkcioniranja čini državu nestabilnom, što istočne komšije i zapadni susjedi u velikoj mjeri i kontinuirano pomažu djelujući politikom „miješanja” u skladu sa svojim dnevno-političkim potrebama i interesima politika čiji su sljedbenici.

Pripreme za prihvatanje i potpisivanje Dejtonskog sporazuma

Mirovni planovi vođeni oko okončanja agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu (Cutilleirov – mart 1992, Vance-Owenov – marta 1993, Owen-Stoltenbergov – augusta 1993,⁵ Washingtonski – marta 1994, Kontakt-grupe – jula

⁴ S. Čekić, *Dejtonski (mirovni) sporazum*, knjiga 3, 1981-1995.

⁵ „Slobodan Milošević je na sastanku sa Owenom i Stoltenbergom u Beogradu, 11. juna 1993, predložio kartu teritorijalne podjele Republike Bosne i Hercegovine ('Srpski prijedlog za Uniju tri republike'), po kojoj bi 'Muslimani dobili manje od 24 posto teritorije Bosne i Hercegovine'. Srpsko-hrvatski prijedlog 'za trodelnu podjelu Bosne' usaglasili su, u skladu sa Miloševićevim prijedlogom, kao rezultatom njegovih dogovora sa Tuđmanom, srpski i hrvatski čelnici (rukovodstvo SDS-a i HDZ-a) u Njivicama kod Herceg-Novog, 20. juna 1993. Dva dana kasnije, 22. juna 1993. srpski agresor i njegovi kolaboracionisti iz Republike Bosne i Hercegovine u Beogradu su održali sastanak, na kome su 'jednostavno skratili i preciznije formulisali ustavne principe za novo uređenje Bosne na osnovama potpisanog dokumenta iz Njivica'. Taj dokument (Ustavni principi za Bosnu i Hercegovinu) sadržavao je devet principa i 23. juna je predočen kopredsjednicima Owenu i Stoltenbergu. 'Poslednju reviziju tog dokumenta napravio je Milošević na sastanku u vili pored Ženeve' (23. juna), gdje su, pored Miloševića, bili prisutni kopredsjednici Owen i Stoltenberg, Karadžić, Krajišnik i Koljević te Tuđman sa svojim savjetnicima. Sastanak je 'počeo tako što je Milošević predao Owenu dokument i nije bilo mnogo diskusije, izuzev o prvoj rečenici', odnosno terminu 'konfederacija' ('1. Bosna i Hercegovina će biti konfederacija ...'). Owen je na sastanku u Ženevi naglasio 'da je u pitanju srpsko-hrvatski predlog, da to nije njegov predlog, a on hoće da se taj predlog artikulise i formuliše što jasnije'. Pored toga, on je 'rekao da će on pokušati taj predlog da 'proda' trećoj strani /odnosno legalnim predstavnicima – pregovaračima Republike Bosne i Hercegovine - prim. S. Č/, ali da to, u svakom slučaju, ostaje srpsko-hrvatski predlog'. Tako je 'srpsko-hrvatski model za Bosnu' (podjela Republike Bosne i

1994), do Dejtonskog mirovnog sporazuma (novembra 1995), zasnivali su se na teritorijalnoj podjeli potvrđujući i legalizujući agresorska osvajanja, a zanemarujući žrtve i ignorišući njihova stradanja. Kakav je odnos međunarodna zajednica imala spram Republike Bosne i Hercegovine najbolje ilustruje instrukcija premijera Velike Britanije Johna Majora koju je 2. maja 1993. uputio zamjeniku ministra za vanjske poslove Douglasu Hoggu: „... neophodno je, da se nastavi sa prevarom ‘Vance-Owenovim’ mirovnim razgovorima da bi se događala kakva takva akcija sve dok Bosna i Hercegovina ne prestane postojati kao važeća država, a njeno muslimansko stanovništvo ne raseli iz svoje zemlje. Iako ovo može izgledati tvrda politika, moram da insistiram kod vas i onih koji donose političke odluke u uredu za inostrane poslove Zajednice, kao i vojnim službama da je ovo u stvari ‘prava politika’ i od najboljeg interesa za stabilnu Evropu u budućnosti, čiji sistem vrijednosti se bazira i mora ostati baziran na ‘kršćanskoj civilizaciji’ i etici. Moram vas obavijestiti da ovakav stav ima svaka druga evropska i sjevernoamerička vlada i zato nećemo intervenisati u ovom području da spasimo muslimansko stanovništvo ili da ukinemo embargo na oružje.”⁶

Međunarodni pregovarači koji su imali zadatak da osiguraju okončanje agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu dobro su znali da je glavna odluka u rukama Slobodana Miloševića koji se nalazio na čelu projekta zauzimanja životnog prostora, a čija država je pod ekonomskim blokadama i pritiscima gubila početnu snagu i zamah, te su od njega ultimativno zahtijevali okončanje oružane agresije. Stoga su potpisivanju Dejtonskog mirovnog sporazuma prethodili pripremni sastanci na kojima je Slobodan Milošević, sa ostalim akterima u realizaciji projektovanih ciljeva, razmatrao ponuđene opcije. Krajem augusta 1995. Milošević je zakazao sjednicu Savjeta odbrane, na koju je pozvao vodeće političke i vojne lidere Jugoslavije i Republike Srpske. Održana su dva sastanka 25. i 29. augusta na kojima je Milošević insistirao na prekidu oružanih dejstava, ali nije odustajao od plana sa kojim je rat i otpočeo: „Cijela istočna Bosna će se očistiti od Muslimana tako da se može uspostaviti cjelovita srpska teritorija s obje strane rijeke Drine, izbrisat će se granica i formirati nova cjelovita srpska država.”⁷ Tvrđio je kako će enklave Srebrenicu, Žepu i Goražde „uzet bez borbe” ne odustajući od strategije i njome postavljenih ciljeva - brisanje rijeke Drine kao državne granice, čega se Milošević čvrsto držao.⁸ U rezidencijalnom

Hercegovine) ‘dobio podršku međunarodne zajednice’, pod nazivom Plan Owen - Stoltenberg, što, pored ostalog, potvrđuje sve ranije dogovore između Miloševića i Tuđmana (u Karadžiću, Tikvešu i dr) o podjeli i uništenju Republike Bosne i Hercegovine.” S. Čekić, *Dejtonski (mirovni) sporazum*, knjiga 3, 2077-2078.

⁶ S. Čekić, *Dejtonski (mirovni) sporazum*, knjiga 3, 2047-2048.

⁷ Kjell Arild Nilsen, *Miloševiću ratu i u Haagu – Dokumentacija*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo 2013, 330. (dalje: K. A. Nilsen, *Miloševiću ratu i u Haagu*).

⁸ K. A. Nilsen, *Miloševiću ratu i u Haagu*, 331-332.

objektu Vojske Jugoslavije u Dobanovcima 25. augusta 1995. održan je sastanak⁹ predstavnika najvišeg političkog i vojnog rukovodstva Savezne Republike Jugoslavije¹⁰ i Republike Srpske¹¹, kojem su prisustvovali i vjerodostojnici Srpske pravoslavne crkve (SPC)¹². Milošević je na početku zvaničnog dijela sastanka upozorio da je njegovo održavanje stroga tajna, te da se ne smije nigdje pominjati niti se na njega javno pozivati. U obraćanju se pozvao na pismo datirano 23. augusta 1995. koje mu je uputio Radovan Karadžić u kojem se pominje stav da se treba krenuti ka mirovnoj opciji sa teritorijalnom podjelom *fifty-fifty*, ili, eventualno, nekim procentom više.¹³ Milošević je naglasio kako „Amerikanci žele brzi mir ili brzi rat”, te istakao kako je za njega prihvatljivija opcija „brzi mir”. Naglasio je i da „Amerikanci i zemlje članice Kontakt-grupe prihvataju razgovor isključivo sa predstavnicima Savezne Republike Jugoslavije, odnosno Srbije i Crne Gore, prvenstveno s predsjednikom Miloševićem i sa Izetbegovićem.”¹⁴

Na drugom sastanku¹⁵ u Dobanovcima delegacije su bile u sličnom sastavu.¹⁶ Milošević je na sastanku insistirao na tome da će dugoročni srpski cilj,

⁹ Savezna republika Jugoslavija, Odbrana, Vrhovni savet odbrane, SP Broj 12-4, Državna tajna, 26.08.1995. godine, Beograd, Službena tajna, Strogo poverljivo, Zabeleška sa sastanka predstavnika najvišeg političkog i vojnog rukovodstva Savezne Republike Jugoslavije i Republike Srpske, održanog 25. avgusta 1995. godine u rezidencijalnom objektu Vojske Jugoslavije u Dobanovcima. S. Čekić, *Dejtonski (mirovni) sporazum*, knjiga 3, 1948-1963.

¹⁰ Sastanku prisustvovali: Predsednik SR Jugoslavije Zoran Lilić, predsednik Republike Srbije Slobodan Milošević, predsednik Republike Crne Gore Momir Bulatović, predsednik Savezne vlade dr Radoje Kontić, načelnik Generalštaba Vojske Jugoslavije general-pukovnik Momčilo Perišić, savezni ministar za odbranu Pavle Bulatović i načelnik Vojnog kabineta predsednika SR Jugoslavije general-major dr Slavoljub Šušić. S. Čekić, *Dejtonski (mirovni) sporazum*, knjiga 3, 1948-1963.

¹¹ Prisustvovali: Predsednik Republike Srpske dr. Radovan Karadžić, Predsednik Skupštine Republike Srpske mr. Momčilo Krajišnik, potpredsednik Republike Srpske prof. dr. Nikola Koljević, Predsednik Vlade Republike Srpske Dušan Kozjić, ministar inostranih poslova prof. dr. Aleksa Buha, komandant Glavnog štaba Vojske Republike Srpske general-pukovnik Ratko Mladić, pomoćnik komandanta GŠ VRS za bezbednost general-potpukovnik Zdravko Tolimir, pomoćnik komandanta za pozadinu general-potpukovnik Djordje Djukić i pomoćnik komandanta GŠ VRS za moral, informisanje, pravne poslove i verska pitanja general-potpukovnik Milan Gvero. S. Čekić, *Dejtonski (mirovni) sporazum*, knjiga 3, 1948-1963.

¹² Njegova svetost Patrijarh Srpske pravoslavne crkve gospodin Pavle i vladika Irinej Bulović. S. Čekić, *Dejtonski (mirovni) sporazum*, knjiga 3, 1948-1963.

¹³ Milošević je podsjetio Karadžića da je „to bio i njegov predlog još pre godinu dana. Trebalo je nešto ponuditi muslimanima što je njima važno, a oni bi dali nama nešto za šta smo mi posebno zainteresovani. Tu se, naravno, ne misli na enklave. One inače nemaju nikakvu perspektivu. One tri u istočnoj Bosni (Srebrenica, Žepa i Goražde) bi se ‘istopile’ u srpskom okruženju i bez borbe.” S. Čekić, *Dejtonski (mirovni) sporazum*, knjiga 3, 1948-1963.

¹⁴ S. Čekić, *Dejtonski (mirovni) sporazum*, knjiga 3, 1948-1963.

¹⁵ Savezna republika Jugoslavija, Vrhovni savet odbrane, SP Br. 12-5, 30.8.1995. god, Beograd, Odbrana, Službena tajna, Strogo poverljivo, Zabeleška sa sastanka predstavnika najvišeg političkog i vojnog rukovodstva Savezne Republike Jugoslavije i Republike Srpske, održanog 25. avgusta 1995. godine u rezidencijalnom objektu Vojske Jugoslavije u Dobanovcima. S. Čekić, *Dejtonski (mirovni) sporazum*, knjiga 3, 1964-1980.

¹⁶ Sa jugoslovenske strane sastanku su prisustvovali predsjednik SR Jugoslavije Zoran Lilić, predsjednik Republike Srbije Slobodan Milošević, predsjednik Republike Crne Gore Momir

izražen u brisanju muslimanskih enklava u istočnoj Bosni, biti ostvaren ako se prihvati mirovni plan. Izjava koju je dao na sastanku: „Muslimanima se mora ponuditi nešto što oni smatraju važnim. I oni će nama dati nešto za što smo mi naročito zainteresirani. Naravno, mi ne govorimo o enklavama. Tri enklave u istočnoj Bosni (Srebrenica, Žepa i Goražde) će se i onako uklopiti u srpsko okruženje bez borbe” koju je dao nakon pada Srebrenice i Žepe i nakon što je više od 8.000 osoba hladnokrvno ubijeno, a desetine hiljada prognano, nije bilo nešto što je promijenilo Miloševićevu stratešku procjenu.¹⁷ U konačnici je naglasio svoje insistiranje: „Radovan Karadžić je kolebljiv čovjek. Uvijek misli da ima neko bolje rješenje, a vrijeme ne radi za nas. Zato, gospodo, ako nećete da prihvatite pisani sporazum dvaju rukovodstava, onda neka vam je sa srećom. Borite se sami i izborite se za bolje rješenje nego što bismo to uspjeli zajedno. Želim samo da vas upozorim da ćemo, u slučaju da ne prihvatite ponuđeni papir o međusobnom sporazumu, predsjednik Lilić, ja, Bulatović, Kontić, Perišić i ostali brinuti samo o Saveznoj republici Jugoslaviji, a vama neka je prosto. Odgovornost je na vama, a za negativne posljedice polagat ćete račune pred historijom ...”.¹⁸ Sporazum je uz protivljenje delegacije Republike Srpske i dugog vijećanja, ipak, na kraju potpisan.¹⁹

Bulatović, predsjednik Savezne vlade dr Radoje Kontić, načelnik Generalštaba Vojske Jugoslavije general-pukovnik Momčilo Perišić, savezni ministar za odbranu Pavle Bulatović i načelnik Vojnog kabineta predsjednika SR Jugoslavije general-major dr Slavoljub Šušić. Delegaciju Republike Srpske sačinjavali su predsjednik RS dr. Radovan Karadžić, potpredsjednici RS dr. Nikola Koljević i dr. Biljana Plavšić, predsjednik Skupštine RS mr. Momčilo Krajišnik, predsjednik Vlade RS Dušan Koznić, ministar inostranih poslova dr. Aleksa Buha, komandant Glavnog štaba VRS general-pukovnik Ratko Mladić, pomoćnik komandanta GŠ VRS za bezbednost general-potpukovnik Zdravko Tolimir, pomoćnik komandanta za moral, informisanje, pravne poslove i verska pitanja general-potpukovnik Milan Gvero i pomoćnik komandanta GŠ VRS za pozadinu general-potpukovnik Djordje Djukić. Sastanku su prisustvovali i Patrijarh Srpske pravoslavne crkve gospodin Pavle i Vladika Irinej Bulović. S. Čekić, *Dejtonski (mirovni) sporazum*, knjiga 3, 1964-1980.

¹⁷ K. A. Nilsen, *Miloševiću ratu i u Haagu*, 402.

¹⁸ *Isto*, 344.

¹⁹ „1. Rukovodstvo Republike Srpske saglasno je da u potpunosti uskladi svoj prilaz mirovnom procesu sa rukovodstvom Savezne Republike Jugoslavije u interesu postizanja mira. 2. U tom smislu Republika Srpska će delegirati tri člana u jedinstvenu delegaciju od šest članova, koja će na čelu sa predsjednikom Republike Srbije Slobodanom Miloševićem, voditi pregovore o celovitom mirovnom procesu za Bosnu i Hercegovinu i to: Predsednika Republike Srpske dr. Radovana Karadžića, Predsednika Skupštine RS mr. Momčila Krajišnika i K-danta GŠ VRS general-pukovnika Ratka Mladića. Delegacija je ovlašćena da u ime Republike Srpske potpiše mirovni plan u delu koji se odnosi na Republiku Srpsku, s obavezom da se postignuti sporazum striktno i dosledno sprovede. 3. Rukovodstvo Republike Srpske ovim je saglasno da obavezujuće odluke delegacije u vezi su mirovnim planom delegacija donosi u plenumu prostom većinom. U slučaju jednakog broja glasova - odlučuje glas predsednika Slobodana Miloševića. 4. O članovima delegacije Savezne Republike Jugoslavije odlučuje Vlada SRJ. 5. O mogućim promenama sastava jedinstvene delegacije u toku rada delegacije iz SRJ (ukupno tri) odlučuje predsednik Slobodan Milošević, a o promenama sastava delegacije iz Republike Srpske (ukupno tri) odlučuje predsednik dr. Radovan Karadžić, s tim da promene personalnog sastava ne utiču na odredbe ovog sporazuma. U ime Republike Srpske: 1. dr. Radovan Karadžić, 2. dr. Nikola Koljević, 3. dr. Biljana Plavšić, 4. mr. Momčilo Krajišnik, 5. Dušan Koznić, 6. dr. Aleksa Buha, 7. general-pukovnik Ratko Mladić. U ime SR Jugoslavije 1. Zoran Lilić 2. Slobodan Milošević 3. Momir Bulatović 4. dr. Radoje Kontić

Milošević je slične sastanke održavao i sa međunarodnim medijatorima koji su nadgledali sam proces pripreme Dejtonskog sporazuma. Na pripremnim sastancima održanim koncem augusta 1995. koji su prethodili potpisivanju Dejtonskog sporazuma postavljeno je pitanje ko će predstavljati bosanske Srbe u pregovorima. Milošević je insistirao da on osobno bude pregovarač u ime bosanskih Srba.²⁰ Na sastanku sa Holbrookeom²¹ održanom 30. augusta 1995. predložio je mogućnost učešća Radovana Karadžića i Ratka Mladića na međunarodnoj mirovnoj konferenciji s obzirom na činjenicu da je ICTY 24. jula 1995. protiv njih podigao Optužnicu za genocid, zločine protiv čovječnosti i ratne zločine u Republici Bosni i Hercegovini. Holbrooke je takvu mogućnost kategorično odbio naglašavajući kako će biti „uhapšeni ako kroče na tle Sjedinjenih Država ili neke članice Ujedinjenih nacija”, te „da će se povesti istraga zbog onog što se dogodilo u Srebrenici i Žepi”.²²

Milošević i Tuđman u realizaciji velikodržavnih projekata i podjeli Republike Bosne i Hercegovine

Brojni su dokazi koji pokazuju da je planirana realizacija velikodržavnih projekata na račun podjele teritorije Republike Bosne i Hercegovine između Srbije i Hrvatske. Hrvoje Šarinić obnašajući funkciju šefa kabineta hrvatskog predsjednika Franje Tuđmana 1990. i kao njegov savjetnik do 1998. prisustvovao je brojnim sastancima, te kao povjerljivi izaslanik predsjednika Tuđmana u kontaktima sa Slobodanom Miloševićem imao je uvid u odnose, planove i politike koje su ova dvojica predsjednika vodili spram Republike Bosne i Hercegovine. Šarinić je bio i predsjednik Vlade Republike Hrvatske od 1992. do 1993, a bio je načelnik Ureda za nacionalnu sigurnost i glavni pregovarač s

5. Pavle Bulatović 6. general-pukovnik Momčilo Perišić.” S. Čekić, *Dejtonski (mirovni) sporazum*, knjiga 3, 1964-1980.

²⁰ Za vrijeme pregovora u Daytonu Milošević je zauzeo poziciju glavnog pregovarača ispred svih Srba. On je osobno povlačio linije na mapi Bosne i Hercegovine, pokazujući kuda će ići linija podjele Bosne. K. A. Nilsen, *Miloševiću ratu i u Haagu*, 323; „On je obavljao razgovore s predstavnicima Federacije u Bosni i lično je povlačio (granične) linije, ne konsultirajući se ni s kim. Milošević je imao ovlasti da lično povuče ove linije”, objasnio je Wesley Clark... ‘Bosanski Srbi su se žalili kako Milošević donosi odluke, a da se i ne konsultira s njima’, dodao je Clark kasnije... ‘bosanski Srbi nisu htjeli potpisati Dejtonski sporazum. Posebno to nije želio Krajišnik, jer do ovog trenutka nije vidio tekst sporazuma i što po predloženoj mapi ‘nigdje nema njegovog imanja u blizini Sarajeva’... Milošević je iscrtao granicu između Republike Srpske i Federacije Bosne i Hercegovine, što je u praksi značilo da je Krajišnikovo imanje u blizini Sarajeva završilo u Federaciji. To je Milošević učinio ne pitajući Krajišnika.” K. A. Nilsen, *Miloševiću ratu i u Haagu*, 324.

²¹ Kada je američki izaslanik Richard Holbrooke pitao sa kim treba da pregovara o mirovnom planu za Bosnu, sa njim ili bosanskim Srbima, Milošević je odgovorio „Sa mnom, naravno”. (<https://www.icty.org/bcs/content/izvo%C4%91enje-dokaza-tu%C5%BEila%C5%A1tva-hrvatska-i-bosna-i-hercegovina>).

²² S. Čekić, *Dejtonski (mirovni) sporazum*, knjiga 2, 1605-1606.

predstavnicima UN-a i mirovnih snaga u Bosni i Hercegovini (UNPROFOR). Sa pozicija koje je obavljao imao je više direktnih susreta sa Slobodanom Miloševićem, te vodio veći broj tajnih razgovora o čemu je svjedočio pred Vijećem Tribunala u Haagu u predmetu *Milošević Slobodan (IT-02-54)*. Svojim iskazom potkrijepio je optužbe da je Milošević namjeravao zauzeti dio Bosne i Hercegovine, te da je njegov plan i dogovor sa Franjom Tuđmanom bio da je međusobno podijele.

Hrvoje Šarinić je u svom svjedočenju²³ govorio o razgovorima koje je vodio sa Slobodanom Miloševićem tokom 1990-ih godina, te kako mu je na sastanku održanom 12. novembra 1993. Milošević rekao „Kažem vam otvoreno, sa Republikom Srpskom koja će pre ili kasnije postati deo Srbije, sam rešio 90 posto srpskog nacionalnog pitanja, kao što je (hrvatski predsednik Franjo) Tuđman rešio nacionalno pitanje Hrvata sa Herceg-Bosnom (u zapadnoj Bosni)”²⁴. Na sastanku u septembru 1995. Milošević je ponovio Šariniću šta je njegov cilj: „Slušajte, ovoga je već dosta. Hrvoje, hajde da mi uzmemo svaki svoj deo Bosne i to bez međunarodne zajednice”. Također je rekao „SAD tj. [Sjedinjene Države Amerike], Amerika, dakle, 'ljulja to kopile, a da sami ne znaju što rade, niti poznaju te naše probleme'. 'Vi budite i na konferenciji', on kaže konferenciji, ne spominje se Dayton, ali to je bio Dayton 'na našoj liniji. Mi smo apsolutno protiv unitarne Bosne, nego neka to bude Bosna, dva entiteta i tri naroda, gdje će se sve odluke donositi konsenzusom’“²⁵.

S druge strane, Šarinić je svjedočio i o Tuđmanovim planovima u vezi s Bosnom i Hercegovinom, te njegovom percepcijom Bosne koju je vidio kao „povijesni apsurd koja rezultira od turskih osvajanja u XV stoljeću”. Nakon sastanka Milošević-Tuđman koji se dogodio 15. aprila 1991. Tuđman je Šariniću pokazao komad papira koji je dobio od Miloševića na kojem je pisalo „da su Muslimani 'veliko zlo' i da 'zelena transverzala' područja koja naseljavaju Muslimani koja se proteže od Turske, Bugarske, zapadne Makedonije, Kosova i Sandžaka predstavlja, ... veliku opasnost za Bosnu, a onda i za mir u tim krajevima”. To mu je potvrđeno prilikom njihovog susreta na jednom sastanku kada je Milošević rekao Šariniću kako su „Muslimani veliko zlo radi njihove demografske eksplozije”²⁶.

Da su Muslimani Bosne i Hercegovine predstavljali problem i Miloševiću i Tuđmanu potvrdio je i Stjepan/Stipe Mesić u svom svjedočenju pred ICTY u predmetu *Milošević Slobodan (IT-02-54)*. Naime, Mesić je, nakon što je postao

²³ Transkripti svjedočenja Hrvoja Šarinića pred ICTY u predmetu *Milošević, Slobodan (IT-02-54)*, 21. i 22. januara 2004. (https://www.icty.org/x/file/About/OTP/Milosevic%20Feature/High%20level%20witnesses/milosevic_sarinic_fulltestimony_bcs.pdf (pristupljeno: februar 2021)).

²⁴ <https://www.icty.org/bcs/content/izvo%C4%91enje-dokaza-tu%C5%BEila%C5%A1tva-hrvatska-i-bosna-i-hercegovina>.

²⁵ Transkripti svjedočenja Hrvoja Šarinića pred ICTY u predmetu *Milošević, Slobodan (IT-02-54)*, 21. i 22. januara 2004. (https://www.icty.org/x/file/About/OTP/Milosevic%20Feature/High%20level%20witnesses/milosevic_sarinic_fulltestimony_bcs.pdf (pristupljeno: februar 2021)).

²⁶ *Isto.*

član Predsjedništva SFRJ, imao prvi zvanični susret sa Miloševićem. Tom susretu je prisustvovao i Franjo Tuđman. Jedna od tema razgovora je položaj Muslimana u slučaju eventualnog raspada Jugoslavije. Milošević je tvrdio da bi u tom slučaju „došlo do povratka Muslimana koji su otišli u druge zemlje, Tursku (Turkey), da bi se vratilo oko 500.000 na prostor bivše Jugoslavije, a koji bi izmijenili nacionalni sastav, i to bi, po njegovom mišljenju, bio veliki problem za sve zemlje bivše Jugoslavije.”²⁷ Potkrijepio je tu tvrdnju materijalima koje su za njega pripremili „veliki demografski stručnjaci” a koje je ustupio i Tuđmanu. Te materijale Tuđman nije komentarisao, ali ih je ponio u Zagreb. Na sastanku sa hrvatskim političkim vrhom Tuđman je materijale prezentirao kazavši „evo, ovde imamo svetske stručnjake koji naglašavaju da će u slučaju nestanka Jugoslavije doći 500.000 Muslimana koji su otišli iz Bosne i Hercegovine, Makedonije, Crne Gore, Sandžaka, onog djela koji je u Srbiji”, ne dajući ih nikome na čitanje i ne kazavši da su ih radili srbijanski stručnjaci.²⁸

Značajno je ovdje naglasiti da demografski dokazi koji su izneseni pred sudskim Vijećima Tribunala u Haagu pokazuju da je oko 344.000 Muslimana rođenih prije 1980. godine živjelo na teritoriji koja je kasnije bila pod kontrolom bosanskih Srba. U periodu 1997. i 1998. godine ih je na tom istom području ostalo svega 15.000.²⁹

Milošević Slobodan

Slobodan Milošević³⁰ imao je ključnu ulogu u dogovaranju, prihvatanju uvjeta i potpisivanju Dejtonskog mirovnog sporazuma. Prvi je predsjednik države u historiji koji je priveden pred Međunarodni sud za ratne zločine³¹ kako bi bio

²⁷ Transkripti suđenja pred MKSJ – Stjepan Mesić u predmetu *Milošević Slobodan* (IT-02-54), 1. oktobar 2002; Fond za humanitarno pravo, http://www.hlc-rdc.org/Transkripti/Milosevic/_Milosevic.html (pristupljeno: februar 2021).

²⁸ „Nije dao nikome da se čita, nije rekao da su to radili oni koji žive u Beogradu i da su to srbijanski stručnjaci, on je rekao da su to svjetski stručnjaci, tako da tome materijalu da malo veću važnost.” Transkripti suđenja pred MKSJ – Stjepan Mesić u predmetu *Milošević Slobodan* (IT-02-54), 1. oktobar 2002, Fond za humanitarno pravo, http://www.hlc-rdc.org/Transkripti/Milosevic/_Milosevic.html (pristupljeno: februar 2021).

²⁹ <https://www.icty.org/bcs/content/izvo%C4%91enje-dokaza-tu%C5%BEila%C5%A1tva-hrvatska-i-bosna-i-hercegovina>.

³⁰ Predsednik Srbije od 26. decembra 1990; predsednik Savezne Republike Jugoslavije (SRJ) od 15. jula 1997. do 6. oktobra 2000. ICTY, Predmet (IT-02-54), Tužilac protiv Slobodana Miloševića, *Podaci o predmetu*.

³¹ Kao predsednik SRJ, bio je predsednik Vrhovnog saveta odbrane SRJ i vrhovni komandant Jugoslavenske armije. Suđenje je počelo 12. februara 2002. Umro 11. marta 2006, te je postupak protiv njega okončan 14. marta 2006. U odnosu na Bosnu i Hercegovinu optužen je za genocid; saučesništvo u genocidu (genocid - član 4); progoni na političkoj, rasnoj ili verskoj osnovi; istrebljenje; ubistvo; zatočenje; mučenje; deportacije; nehumana dela; i prisilna premeštanja (zločini protiv čovečnosti – član 5); hotimično lišavanje života; protivpravno zatočenje; mučenje; hotimično nanošenje velike patnje; protivpravne deportacije ili premeštanja; i uništavanje i oduzimanje imovine širokih razmjera (teška kršenja Ženevskih konvencija iz 1949. – član 2); ubistvo; mučenje; okrutno postupanje; bezobzirno uništavanje sela ili pustošenje koje nije

procesuiran za odgovornost (ne)učinjenih postupaka u Republikama bivše Jugoslavije – Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Kosovu. Na predmet *Milošević* stavljena je tačka bez izricanja konačne presude zbog smrti optuženika uzrokovane srčanim udarom 11. marta 2006. U izvođenju dokaznog materijala u ovom predmetu prezentirano je stotine hiljada stranica dokumenata, filmova, video i audio zapisa, uključujući prisluškivane razgovore neposrednih aktera u događajima koji su prethodili ili su vezani za raspad Jugoslavije i izvršenje zločina na područjima republika koje su se nekada nalazile u njenom sastavu.³² Tužilaštvo je završilo s izvođenjem dokaza optužbe 25. februara 2004. Na osnovu Pravila *98bis*³³ po završetku izvođenja dokaza optužbe, Pretresno vijeće može odlučivati da li postoji osnova za osudu. Ukoliko optužba nije prezentirala dovoljno dokaza Vijeće pojedine optužbe može odbaciti i donijeti oslobađajuću presudu po tim tačkama prije početka izvođenja dokaza odbrane. Sud je imenovao *Prijatelje suda (amici curiae)* koji su podnijeli zahtjev o tome da se mnoge tačke optužnice, između kojih i optužnica za genocid, trebaju povući jer ne sadrže dokaze na osnovu kojih se mogu održati. Pretresno vijeće je u ovom predmetu 16. juna 2004. donijelo *Odluku* kojom je odbačen prigovor *amici curiae* i odlučilo je da se Slobodan Milošević mora braniti od optužbi za genocid, te zaključilo da postoje dovoljni dokazi za svaku tačku sve tri optužnice tako da su optužbe zadržane i procesuiranje je nastavljeno po svim tačkama optužnice. Također, Pretresno vijeće je zaključilo da ne postoji dovoljno dokaza za pojedine navode povezane s nekim optužnicama za Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu, te je odbacio neke navode optužbe.³⁴ Optužnica protiv Slobodana Miloševića za Bosnu i Hercegovinu podignuta je 22. a objavljena 23. novembra 2001.³⁵ Tužilaštvo je podnijelo izmijenjenu optužnicu 22. novembra 2002, koja je 21. aprila 2004. postala operativna i po njoj se odvijao proces suđenja. U optužnici

opravdano vojnom nuždom; hotimično uništavanje ili hotimično nanošenje štete historijskim spomenicima i ustanovama namenjenim obrazovanju i religiji; pljačka javne ili privatne imovine; napadi na civile (kršenja zakona i običaja ratovanja uključujući – član 3). Predsednik Srbije od 26. decembra 1990; predsednik Savezne Republike Jugoslavije (SRJ) od 15. jula 1997. do 6. oktobra 2000. ICTY, Predmet (IT-02-54), Tužilac protiv Slobodana Miloševića, *Podaci o predmetu*.

³² K. A. Nilsen, *Miloševiću ratu i u Haagu*, 22.

³³ Pravilo *98bis* - Donošenje oslobađajuće presude (usvojeno 10. jula 1998., izmijenjeno 17. novembra 1999, izmijenjeno 8. decembra 2004.) Po završetku izvođenja dokaza optužbe, pretresno vijeće će usmenom odlukom, nakon što sasluša argumente strana, donijeti oslobađajuću presudu po bilo kojoj od tačaka optužnice ukoliko nema dokaza koji mogu biti osnova za osudu. ICTY, IT/32/Rev. 49, 22. maj 2013, *Pravilnik o postupcima i dokazima*.

³⁴ „Navodi za koje je donesena oslobađajuća presuda uključuju: postojanje, uslovi, organizacija i mogućí zločini počinjeni u objektima za zatočenje opisani u paragrafima 64(b), 64(f), 64(h) i 64(p) u optužnici za Hrvatsku; više navoda iz Priloga A (ubistva koja nisu povezana sa zatočeničkim objektima); Prilog B (ubistva povezana sa zatočeničkim objektima); Prilog C (postojanje zatočeničkih objekata); i prilog D (prisilno premeštanje civila nesrpske nacionalnosti) u optužnici za Bosnu i Hercegovinu, svi osim jednog od 44 navedenih incidenata otvaranja snajperske vatre u Sarajevu; svi osim jednog od 26 navedenih incidenata granatiranja u Sarajevu.” ICTY, Predmet (IT-02-54), Tužilac protiv Slobodana Miloševića, *Podaci o predmetu*.

³⁵ ICTY, Predmet (IT-02-54), Tužilac protiv Slobodana Miloševića, *Podaci o predmetu*.

se navodi da je Slobodan Milošević učestvovao u udruženom zločinačkom poduhvatu (UZP) koji je nastao prije 1. augusta 1991, a trajao je najmanje do 31. decembra 1995. Učesnici u UZP bili su Radovan Karadžić, Momčilo Krajišnik, Biljana Plavšić, Ratko Mladić, Borisav Jović, Branko Kostić, Veljko Kadrijević, Blagoje Adžić, Milan Martić, Jovica Stanišić, Franko Simatović (zvani „Frenki”), Vojislav Šešelj, Radovan Stojičić (zvani „Badža”), Željko Ražnatović „Arkan”, ali pored navedenih i druge osobe. Svrha uspostavljenog UZP bila je prisilno i trajno uklanjanje većine Bošnjaka i Hrvata, iz velikih dijelova područja Republike Bosne i Hercegovine. Prema navodima optužnice, tokom relevantnog perioda Slobodan Milošević je bio predsjednik Republike Srbije i u tom svojstvu vršio je efektivnu kontrolu ili je imao znatan uticaj na učesnike u UZP, te je sam ili u dogovoru s drugima, efektivno kontrolisao ili u znatnoj mjeri uticao na postupke saveznog Predsjedništva SFRJ i kasnije SRJ, MUP, JNA i kasnije VJ, vojske bosanskih Srba (VRS), kao i drugih srpskih oružanih formacija, a sve sa ciljem realiziranja ideje da svi Srbi žive u jednoj državi.³⁶ Suština predmeta zasniva se na činjenicama koje dokazuju da je od 1. marta 1992. ili približno od tog datuma pa do 31. decembra 1995, Slobodan Milošević, djelujući sam ili u dogovoru sa drugim učesnicima UZP, planirao, podsticao, naredio, počinio ili na drugi način pomagao i podržavao planiranje, pripremu i izvršenje široko rasprostranjenog ubijanja hiljada Bošnjaka tokom i nakon preuzimanja vlasti nad određenim područjima u Bosni i Hercegovini; zatočenja hiljada Bošnjaka u zatočeničkim objektima u Bosni i Hercegovini u životnim uslovima sračunatim da dovedu do djelimičnog fizičkog uništenja ovih grupa, naročito gladovanjem, zagađenom vodom, prisilnim radom, neadekvatnom medicinskom njegovom i konstantnim fizičkim i psihičkim nasiljem. Kao saizvršilac UZP, Milošević se takođe teretio za istrebljenje ili ubistvo i prisilno premještanje i deportaciju hiljada Bošnjaka i Hrvata i drugih civila nesrpske nacionalnosti. Optužbe takođe uključuju brojna djela hotimičnog i bezobzirnog uništavanja kuća, druge javne i privatne imovine Bošnjaka i Hrvata, njihovih kulturnih i vjerskih ustanova, te historijskih spomenika kao i oduzimanje i pljačku njihove imovine. Slobodan Milošević se teretio na osnovi individualne krivične odgovornosti (član 7(1) Statuta Međunarodnog suda), i na osnovi krivične odgovornosti nadređenog (član 7(3) Statuta) po dijelu optužnice koja se odnosi na Bosnu i Hercegovinu za:

- genocid; saučesništvo u genocidu (genocid - član 4)
- progone na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi; istrebljenje; ubistvo; zatočenje; mučenje; deportacije; nehumana djela; i prisilna premeštanja (zločini protiv čovečnosti – član 5)
- hotimično lišavanje života; protivpravno zatočenje; mučenje; hotimično nanošenje velike patnje; protivpravne deportacije ili premeštanja; i uništavanje i oduzimanje imovine širokih razmjera (teška kršenja Ženevskih konvencija iz

³⁶ Tako je Slobodan Milošević 15. januara 1991. održao govor u kojem je rekao da „srpski narod želi živjeti u jednoj državi, pa je, prema tome, neprihvatljiva podjela koja bi ih prisilila da žive u različitim suverenim državama”. ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, Pretresno vijeće, Tužilac protiv Slobodana Miloševića, *Odluka po predlogu za donošenje oslobađajuće Presude*, 16. jun 2004, paragraf 251.

1949. – član 2) • ubistvo; mučenje; okrutno postupanje; bezobzirno uništavanje sela ili pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom; hotimično uništavanje ili hotimično nanošenje štete historijskim spomenicima i ustanovama namenjenim obrazovanju i religiji; pljačka javne ili privatne imovine; napadi na civile (kršenja zakona i običaja ratovanja uključujući – član 3).³⁷

Tokom suđenja Slobodanu Miloševiću izneseni su brojni dokazi kojima je potkrijepljena Optužnica za genocid i saučesništvo u genocidu, što je potvrđeno i Odlukom suda od 16. juna 2004, donesenom na zahtjev *amici curiae* za donošenje oslobađajuće presude od 3. marta 2004. Tom odlukom Pretresno vijeće je zaključilo „da postoji dovoljno dokaza da je u Brčkom, Prijedoru, Sanskom Mostu, Srebrenici, Bijeljini, Ključu i Bosanskom Novom izvršen genocid”³⁸ i da je Milošević „bio učesnik u udruženom zločinačkom poduhvatu, koji je uključivao i rukovodstvo bosanskih Srba, čiji su cilj i namjera bili da se djelimično unište Bosanski muslimani kao grupa”.³⁹ Vijeće je zaključilo da je postojao genocidni plan i da je počinjen genocid nad Bošnjacima, te da je Slobodan Milošević dijelio namjeru da se taj plan izvrši udruženim zločinačkim poduhvatom. Pretresno vijeće je zaključilo da je Milošević „ne samo znao za genocidni plan udruženog zločinačkog poduhvata, već i da je s njegovim učesnicima dijelio nameru da delimično unište bosanske Muslimane kao grupu na onom delu teritorije Bosne i Hercegovine koja je po planu trebalo da bude obuhvaćena srpskom državom.”⁴⁰

³⁷ ICTY, Predmet (IT-02-54), Tužilac protiv Slobodana Miloševića, *Podaci o predmetu*.

³⁸ „Na osnovu zaključaka koji se mogu izvesti iz ovog dokaznog materijala, Pretresno vijeće moglo se uvjeriti van razumne sumnje da je postojao udruženi zločinački poduhvat u koji su bili uključeni rukovodioci bosanskih Srba, čiji je cilj bio da djelimično unište populaciju bosanskih muslimana, kao i da je genocid zaista počinjen u Brčkom, Prijedoru, Sanskom Mostu, Srebrenici, Bijeljini, Ključu i Bosanskom Novom. Zaključak o genocidnoj namjeri rukovodstva bosanskih Srba može se izvesti iz cjelokupnog dokaznog materijala...” ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, Pretresno vijeće, Tužilac protiv Slobodana Miloševića, *Odluka po predlogu za donošenje oslobađajuće Presude*, 16. jun 2004, paragraf 246; „Pretresno vijeće uvida da je broj ubistava i drugih djela zlostavljanja u Bijeljini, Ključu i Bosanskom Novom manji nego na ostalim četirima teritorijama. Međutim, na osnovu geografske blizine tih triju i ostalih četiriju teritorija i relativno sličnog perioda kada su obje grupe teritorija zauzete, Vijeće zaključuje da postoji dovoljno dokaza o genocidnoj namjeri i u odnosu na te tri teritorije.” ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, Pretresno vijeće, Tužilac protiv Slobodana Miloševića, *Odluka po predlogu za donošenje oslobađajuće Presude*, 16. jun 2004, paragraf 248; „Pretresno vijeće zaključuje da postoji dovoljno dokaza da je u Brčkom, Prijedoru, Sanskom Mostu, Srebrenici, Bijeljini, Ključu i Bosanskom Novom počinjen genocid...” ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, Pretresno vijeće, Tužilac protiv Slobodana Miloševića, *Odluka po predlogu za donošenje oslobađajuće Presude*, 16. jun 2004, paragraf 289.

³⁹ „ima dovoljno dokaza da je [Slobodan Milošević] bio učesnik udruženog zločinačkog poduhvata, koji je uključivao rukovodstvo bosanskih Srba, čiji su cilj i namjera bili da se djelimično unište bosanski muslimani kao grupa.” ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, Pretresno vijeće, Tužilac protiv Slobodana Miloševića, *Odluka po predlogu za donošenje oslobađajuće Presude*, 16. jun 2004, paragraf 289.

⁴⁰ ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, Pretresno vijeće, Tužilac protiv Slobodana Miloševića, *Odluka po predlogu za donošenje oslobađajuće Presude*, 16. jun 2004, paragraf 288.

Izvedeni dokazi u procesu vođenom protiv Slobodana Miloševića pokazali su da su sve glavne odluke o izboru puta kojim će Bosna krenuti donesene mnogo ranije, već 1990. godine kada je sklopljena koalicija između Slobodana Miloševića i Radovana Karadžića, dva mjeseca prije prvih višestranačkih izbora u Bosni i Hercegovini održanih u novembru 1990, pola godine prije početka međunarodnog oružanog sukoba u Bosni. Iako su formalno gledajući njih dvojica partijski i ideološki prividno bili na potpuno suprotnim pozicijama, i to Milošević kao komunista ili socijalista, a Radovan Karadžić kao ekstremni srpski nacionalista, razlike između njih bile su jako male. Za vrijeme procesuiranja u Haagu Milošević je tvrdio da između njegove Socijalističke partije i Karadžićevog SDS-a nije bilo nikakve veze. Međutim, iz Programa usvojenog na prvom Kongresu Socijalističke partije Srbije, održanom 16. jula 1990, stoji: „Socijalistička partija Srbije redovno će pratiti uvjete života i standard Srba u drugim republikama i u inozemstvu i ostvariti sveobuhvatne kontakte s njihovim političkim, kulturnim i drugim organizacijama... Novi jugoslavenski ustav mora otvoriti mogućnost formiranja novih autonomnih oblasti zasnovanih na izričitoj želji naroda i njihovih nacionalnih, historijskih, kulturnih i drugih svojstava.” Potrebno je ovdje akcentirati u programu navedeno formiranje „autonomnih oblasti”, koje su kao preteče „srpskim republikama” srpski nacionalisti formirali prvo u Hrvatskoj, a onda i u Bosni.⁴¹ U programskoj formulaciji skicirano je da će ime nove države biti Jugoslavija, a cilj je okupiti sve Srbe na jednoj novoj i proširenoj teritoriji. Socijalistička federativna republika Jugoslavija bila je država u kojoj su svi Srbi živjeli u jednoj državi stoga su sve snage usmjerene ka cilju da se zadrži teritorija kako bi Srbi mogli ostati u jednoj državi. Alternativa SFRJ je bila nova srpska država ili država u kojoj će živjeti svi Srbi u jednoj državi, u kojoj će Srbi dominirati i koja će minimalno obuhvatati Srbiju, velike dijelove Hrvatske i cijelu Bosnu i Hercegovinu. Okupljanje svih Srba u jednu državu bila je srbijanska zvanično usvojena politika, a vođenje ratova u susjednim republikama Hrvatskoj i Bosni bila je logična posljedica ovakve politike. Razdvajanje „srpskog naroda” bilo je isključeno kako je to Milošević istakao u svom govoru održanom 1991: „Što se tiče srpskog naroda, on želi živjeti u jednoj državi. Zbog toga je neprihvatljiva njegova podjela na više država i nešto što bi razdvajalo srpski narod i primoralo ga da živi u različitim državama. Da zaključim, to je potpuno isključeno. Srpski

⁴¹ K. A. Nilsen, *Miloševiću ratu i u Haagu*, 256; ICTY, svjedočenje Lilića 17. juna 2003: „Mi smo za Jugoslaviju iz više razloga. To otvara mogućnost zajedništva sa crnogorskim narodom. Zadržavanjem Jugoslavije srpski narod će sačuvati svoju otadžbinu, što je esencijalna garancija za zaštitu svih dijelova srpskog naroda. To čini legitimnom brigu za Srbe izvan Srbije i stvara institucionalne mogućnosti da se Saveznoj republici Jugoslaviji u budućnosti priključe Republika srpska krajina i Republika Srpska u Bosni i Hercegovini. Zanimajući sva protivljenja, teže je obezbijediti međunarodno priznavanje Savezne republike Jugoslavije i njeno legalno nastavljanje nego formiranje suverene države Srbije. Zbog toga je i na ovim osnovama reorganizacija Jugoslavije optimalno rešenje.“ K. A. Nilsen, *Miloševiću ratu i u Haagu*, 257.

narod želi živjeti u jednoj državi i svaki drugi narod koji želi živjeti ravnopravno sa Srbima je dobrodošao. Konfederacija nije država"⁴².

Na Trećem kongresu Socijalističke partije Srbije održanom u martu 1996. kada je već agresija na Bosnu bila okončana potpisivanjem mirovnog sporazuma u Daytonu, Milošević je kao potpisnik toga sporazuma, izjavio da je Srbija „i materijalno i moralno pomagala sve Srbe u nevolji - one u ratu, i one u miru, i u izbjeglištvu, i one kod svojih kuća. Sve ovo činila je zemlja koja je bila izložena nepravednim sankcijama, koje su nam nametnute zbog moralne i materijalne podrške Srbima izvan Srbije"⁴³, te se ova izjava može smatrati javnim priznanjem da je Srbija vodila rat u susjednim republikama, odnosno, izvršila agresiju nad njima. Iako su se Milošević i rukovodstvo u Beogradu trudili to prikriti očigledno je da ni hrvatski ni bosanski Srbi ne bi mogli uraditi to što su uradili bez potpune ekonomske i vojne pomoći, kao i pomoći u planiranju, organiziranju i provođenju s najvišeg mjesta u Srbiji.⁴⁴ Stoga je Karadžić koncem februara 1991. izjavio da samo Milošević ima ovlasti da predstavlja bosanske Srbe u pregovorima o budućnosti Jugoslavije u slučaju njenog raspada, što je postalo i zvanično stajalište SDS-a. Karadžić je u vezi s tim izjavio „Nemamo drugih želja nego da živimo u jednoj državi. Mi smo svi zajedno danas imenovali Miloševića za šefa srpske delegacije u budućim pregovorima... Ako formiramo zajedničku, ne udruženu nego zajedničku delegaciju, Milošević će naravno biti vođa delegacije. Formalno ili neformalno, on će biti šef delegacije, kao što je to uostalom bio i u Ženevi cijelo vrijeme. Jasno je da je on šef."⁴⁵ Milošević je svim sredstvima podržavao formiranje Republike Srpske. Saradnja koju je razvio obuhvatala je ideološku i političku podršku, direktno miješanje i vođenje političke borbe u Bosni i Hercegovini, te podršku u pripremi, ali i ekonomsku⁴⁶ i vojnu pomoć⁴⁷ u vođenju rata, kao i planiranje i preuzimanje vlasti, dakle,

⁴² K. A. Nilsen, *Miloševiću ratu i u Haagu*, 258.

⁴³ *Isto*, 258-259.

⁴⁴ U intervjuu, koji je dao magazinu *NIN* 12. aprila 1991., Milošević priznaje: „Ja sam jučer dao naredbu o mobilizaciji rezervnog sastava policije. Slijede nove aktivnosti i dodatno formiranje policijskih jedinica. Vlada je dobila zadatak da pripremi odgovarajuće jedinice koje će biti garant naše sigurnosti i omogućiti nam da branimo interese Srbije, kao i interese srpskog naroda izvan Srbije.“ K. A. Nilsen, *Miloševiću ratu i u Haagu*, 351.

⁴⁵ K. A. Nilsen, *Miloševiću ratu i u Haagu*, 268.

⁴⁶ „Pomažući Srbe izvan Srbije, Srbija je opteretila svoju ekonomiju i svoje građane. Ova sustezanja i ove žrtve sada su na granici strpljenja. Većina pomoći slata je narodu u Bosni i Hercegovini, ali je jedan značajan dio da van onim 500.000 izbjeglica u Srbiji. Srbija je pružila veliku pomoć Srbima u Bosni. Na osnovu te pomoći oni su ostvarili ono što su željeli.“ K. A. Nilsen, *Miloševiću ratu i u Haagu*, 289.

⁴⁷ General Ratko Mladić također isticao je veliku pomoć i podršku koju je Jugoslavija pružala za „srpski rat u Bosni“. U govoru koji je Mladić održao u Narodnoj skupštini Republike Srpske 16. aprila 1995. rekao je: „Kao ilustraciju Mladić je iznio podatak da je od početka rata do 31. decembra 1994. iskorišteno 9.000 tona artiljerijske municije, od čega je 1,49% bilo vlastite proizvodnje, 42% Vojska bosanskih Srba preuzela je od JNA, 47,2% dobijeno je od nove Vojske Jugoslavije ... Od sredstava protivavionske odbrane 52% isporučila je Vojska Jugoslavije“. K. A. Nilsen, *Miloševiću ratu i u Haagu*, 291-292.

sveobuhvatnu pomoć od prvog trenutka rata.⁴⁸ Eklatantan pokazatelj je formulacija strateških ciljeva kojima je planirano „eliminiranje Drine kao granice” čime će se omogućiti ujedinjenje sa Srbijom, te „razdvajanje od druge dvije nacionalne zajednice, državno razdvajanje. Razdvajanje od onih koji su naši neprijatelji...”⁴⁹ Ovako projektovanje strateških ciljeva nezamislivo je bez značajne uloge i pozicije Slobodana Miloševića. Na sastanku održanom 5. maja 1993. na Palama u hotelu „Jahorina” gdje su prisutni bili i predsjednik Jugoslavije Dobrica Ćosić, predsjednik Crne Gore Momir Bulatović i predsjednik Grčke Konstantin Micotakis, Milošević je, obračavajući se poslanicima Narodne Skupštine Republike Srpske, kazao: „S obzirom na to da ste vi Skupština narodnih poslanika, poznato vam je da smo mi uradili zajednički sistem za prebacivanje novca, da imamo u planu uvesti zajedničku valutu, da planiramo uspostaviti svaku vrstu veze između naših ekonomija. Pored toga, mi ćemo stabilizirati tu udruženu ekonomiju kojoj će srpska područja pripadati ekonomski, kulturno, obrazovno i na svakom drugom planu”⁵⁰. Nakon što su Srbi osvojili skoro sve što su imali kao cilj u Bosni, i to za nekoliko mjeseci tokom 1992, držeći oko 70% teritorije u svojim rukama Miloševićev interes više nije bio osvajanje teritorija. Njegov naredni cilj bio je legalizacija vojno osvojene teritorije. Realizaciju ovoga cilja vidio je u vođenju mirovnih pregovora pod pokroviteljstvom međunarodnih mirovnih posrednika čime bi srpska osvajanja dobila međunarodni legitimitet. Potrebno je ostvariti političko priznanje „činjeničnog stanja” nakon čega bi se ta područja mogla priključiti Jugoslaviji, u skladu s Programom Socijalističke partije Srbije na čijem čelu se nalazio, te ostvariti glavni cilj - uspostavljanje „srpskog jedinstva”. Tako je na sastanku Savjeta za koordinaciju 9. januara 1993. Milošević kazao: „Objektivno govoreći, mi to jedinstvo imamo na svim nivoima: političkom, vojnom,⁵¹ ekonomskom, kulturnom i obrazovnom. Problem je kako da priznamo to jedinstvo. Dakle, kako

⁴⁸ To je potvrdio i sam Milošević svojim izjavama: „Mi smo vas pomagali svom našom snagom i mogućnostima. Tu žrtvu podnijelo je svih 10 miliona stanovnika Srbije. Mi ćemo vas nastaviti pomagati i o tome nema nikakve nesaglasnosti.“ K. A. Nilsen, *Miloševiću ratu i u Haagu*, 287-288.

⁴⁹ Meldijana Arnaut Haseljić, *Politike i prakse prikrivanja zločina - Masovne grobnice na području Sarajeva 1992 – 1995*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo 2021, 14.

⁵⁰ K. A. Nilsen, *Miloševiću ratu i u Haagu*, 286.

⁵¹ Predstavnik UN-a David Harland u svom svjedočenju u predmetu *Milošević* pred sudskim Vijećem Tribunala u Hagu istakao je kako je „postojao je osnovni nivo podrške iz Srbije bosanskim Srbima koji se ogledao u specijalnoj podršci VRS-u. Srbija im je omogućila sve, od novca do održavanja motornih vozila i sistema zračne odbrane. To je bio zajednički nivo komandiranja. VRS je naglašavao da je njihov lanac komandiranja išao do Beograda. I kada sam lično pisao protokol sastanaka za pregovore s generalom Mladićem i delegacijom bosanskih Srba, Mladić je križao pridjev bosanski, govoreći: ‘Ne, ne, mi smo jedinstvena srpska delegacija. Beograd je naš glavni grad, znaš li ti to?’ I tako dalje. Generalno, uvijek kada smo imali problema da političari bosanskih Srba donesu ispravnu odluku, jedna bi delegacija putovala u Beograd i razgovarala s Miloševićem s kojim se dolazilo do željenog rezultata. To je, naravno, bio jedan nivo umiješanosti Srbije. Nikada nismo bili sigurni u koje sve sfere i koliko duboko se pružala ta umiješanost.“ K. A. Nilsen, *Miloševiću ratu i u Haagu*, 295.

da legaliziramo ovo jedinstvo, kako da reformiramo ovu situaciju koja *de facto* egzistira i koju oni *de facto* ne mogu ugroziti? Kako da pretvorimo ovo u situaciju i u *de facto* i u *de jure*? Zbog toga je ovo zadnje, *de jure*, i dolazak do njega jedan labirint.”⁵² ... „Mi nikada nećemo dopustiti promjenu faktičkog stanja. Postići ćemo ono što želimo kroz ovaj „labirint”, ako ne za pola godine, onda za godinu, ako ne za godinu, onda za dvije.”⁵³

Milošević je dogovarao raspad SFRJ godinu dana prije nego što su Slovenija i Hrvatska proglasile nezavisnost. Na sjednici Predsjedništva održanoj 16. oktobra 1990. Srbija i Crna Gora su, kao reakciju na prijedlog Slovenije i Hrvatske o uređenju Jugoslavije na konfederalnom principu, prezentirale zahtjev za novim granicama zasnovan na redistribuciji teritorija na etničkim osnovama i tvrdnjama o srpskoj većini što je, zapravo, predstavljalo jasnu najavu rata.⁵⁴ Milošević je zastupao ideju da nacija definirana kao etnička grupa ima pravo na samoopredjeljenje, a ne republike. Tako je od Jovića tražio da na sjednici Predsjedništva 10. januara 1991. na kojoj će se razmatrati politička budućnost Jugoslavije, Jović nastupa u ime Jugoslavije, a Milošević u ime srpskog naroda tražeći da „da svaka nacija ima pravo na samoopredjeljenje, a da je polazna pozicija srpskog naroda da sada ima svoju ujedinjenu federalnu državu i da o svojoj budućnosti želi odlučivati kao narod...”⁵⁵

Da je rat u Bosni i Hercegovini finansiran od strane SRJ izneseni su brojni dokazi pred ICTY.⁵⁶ Kao dokaz su iznesene izjave koje je Milošević dao srbijanskim vlastima kada je uhapšen u Beogradu 1. i 2. aprila 2001. Tom prilikom Milošević je izjavio: „Ja sam bio na funkciji predsjednika SR Jugoslavije i predsjednika Republike Srbije u vrijeme teških sankcija kojima je bila izložena naša zemlja, u vrijeme blokade na Drini i kada su vođeni ratovi u kojima je ugrožen srpski živalj, srpski narod. Vanbudžetska trošenja odnosila su se isključivo na određene specifične pomoći Srbima preko Drine. Ostala vanbudžetska sredstva, može se reći gro tih sredstava išao je na potrebe, na razne potrebe radi jačanja i očuvanja bezbjednosti zemlje. Vjerujem, poznajući ljude koji su to radili, koji su bili i patriote i profesionalci, da su sva ta sredstva namjenski trošena u navedene svrhe. Ja ne vjerujem da je postojao drugi način da se ova neophodna sredstva nabave, jer ta su sredstva bila pod strogim režimom zabrane za isporuku našoj zemlji. Već više godina sva sredstva saveznog budžeta pribiraju se isključivo iz Republike Srbije... Novac koji je preko Beogradske banke plasiran u privredu, u najugroženija socijalno-ekonomska žarišta, u

⁵² K. A. Nilsen, *Miloševiću ratu i u Haagu*, 265.

⁵³ *Isto*.

⁵⁴ *Isto*, 80.

⁵⁵ *Isto*, 81.

⁵⁶ „Ovde se sudi optuženom Miloševiću, za kog smatram i imam dovoljno činjenica da je kriv, jer je planirao rat, izveo rat i u taj plan ugradio zločin za koji on treba odgovarati.” (Transkripti suđenja pred MKSJ – Stjepan Mesić u predmetu *Milošević Slobodan* (IT-02-54), 2. oktobar 2002, Fond za humanitarno pravo, http://www.hlc-rdc.org/Transkripti/Milosevic/_Milosevic.html (pristupljeno: februar 2021).

uslovima krize, niko nije ni ukrao ni otuđio, niti je to bila tajna za bilo koga. Pomagalo se kome je najteže i to je bila moja čvrsta orijentacija i direktiva. Uvijek sam se zalagao da niko ne bude privilegovan. Što se tiče sredstava trošenih za oružje, municiju i ostale potrebe Vojske Republike Srpske i Republike srpske krajine, ti se izdaci nisu mogli iz razloga državnih interesa, kao državna tajna prikazivati u Zakonu o budžetu koji je javni dokument. Isto se odnosi i na izdatke za opremanje snaga bezbjednosti i posebno specijalnih antiterorističkih snaga ‘od igle do lokomotive’ – od lakog naoružanja i opreme do helikoptera i ostalih sredstava koja i danas stoje tu gdje su, što se u javnosti nije objavljivalo iz razloga državne tajne, kao što se nije objavljivalo ni sve što je išlo za Vojsku Republike Srpske. U vezi s isticanjem razloga za pritvor, da se u ovom slučaju radi o izuzetno velikom iznosu pribavljene imovinske koristi, postavlja se pitanje za koga. Za Vojsku Republike Srpske, za organe bezbjednosti, za Vojsku Republike srpske krajine, za pomoć narodu preko Drine, za tekstilce, metalce i druge, finansirane preko Beogradske banke u najtežim socijalnim uslovima i u uslovima potpune spoljne blokade.”⁵⁷ Ovim izjavama potpuno je raskrinkano da je Srbija finansirala i matrijalno obezbjeđivala ratove u Bosni i Hercegovini i u Hrvatskoj i da je to rađeno tajnim finansijskim tokovima preko *Beogradske banke*. U svom svjedočenju u postupku protiv Miloševića Norvežanina Mortena Torkildsena, koji je radio kao ekspert za ICTY na poslovima utvrđivanja tokova novca, izjavio je da Savezna republika Jugoslavija i Republika Srbija predstavljaju jedine izvore finansiranja za Republiku Srpsku i Republiku srpsku krajinu i da je ta finansijska podrška išla direktno vojnim i civilnim organima u područjima koja su kontrolirali Srbi. Podrška je dolazila iz jednog finansijskog centra, a podrazumijevala je rezervne dijelove, opremu, naoružanje i municiju, te plaće oficirima za sve tri vojske. Ministarstvo odbrane Srbije je pružalo pomoć u vojnoj opremi u saradnji sa JNA/VJ koja se u maju 1992. samo formalno povukla z Bosne i Hercegovine ostavljajući iza sebe oružje, opremu, municiju i ostalu logistiku za vojsku koja je ostala tu samo promijenivši ime u Vojsku bosanskih Srba (VRS).⁵⁸ Na sjednici Vrhovnog savjeta odbrane održanoj 2. juna 1993. godine raspravljalo se o materijalno-finansijskim potrebama jedinica i oficirskog kadra koji je raspoređen u Bosni i Hercegovini. Pavle Bulatović koji je bio na funkciji saveznog ministra odbrane u to vrijeme izjavio je da su zalihe kerozina kojima raspolaže Savezna direkcija robnih rezervi dovoljna za dva dana ratovanja, na što je Slobodan Milošević kazao: „Nemoguće je da je potrebno 30 hiljada tona kerozina za dva dana rata”.⁵⁹ Na istoj sjednici VSO Dane Ajduković⁶⁰ postavio je pitanje isplata

⁵⁷ K. A. Nilsen, *Miloševiću ratu i u Haagu*, 187-189.

⁵⁸ *Isto*, 188-189.

⁵⁹ *Stenografske beleške*, sa sednice Vrhovnog saveta odbrane održane 2.06.1993. godine.

⁶⁰ Dane Ajduković se nalazio na funkciji načelnika Uprave za finansije i budžet Saveznog ministarstva odbrane.

plaća za osobe koje se nalaze na službi u Bosni i Hercegovini.⁶¹ Poseban problem plaćanja pripadnika Vojske Republike Srpske predstavljale su starješine koje su sa prostora Jugoslavije i na formacijskom mjestu u Vojski Jugoslavije, ali idu „na dvatri meseca ili duže na taj prostor”⁶². Radi se o 890 osoba koje imaju „formacijska mesta u Vojski Jugoslavije”⁶³. Momir Bulatović⁶⁴ je u toj raspravi kazao: „Uzmete tih 800 ljudi; oni imaju svoje porodice ovdje; tamo su otišli iz patriotskih razloga; kako možemo da im uskratimo mogućnost da se vrate;” na što je Slobodan Milošević reagovao: „To nikako! U stvaranju te Vojske naša zemlja je učestvovala maksimalno, godinu dana; to se konstituisalo.”⁶⁵ Miloš Radulović⁶⁶ je naglasio da tu nisu u pitanju samo finansijski efekti: „Naši političari stalno tvrde da nema naših vojnika tamo; ali imate generale, pukovnike itd. To nisu samo finansijski izdaci, to su dokazi protiv nas, protiv naših tvrdnji da tamo nemamo vojnika ... Taj dokument može, na neki način, da dođe do javnosti; to se može usvojiti kao dokaz za potvrdu sumnji u pogledu naše angažovanosti na tom području.”⁶⁷

Zoran Lilić koji je bio predsjednik Savezne Republike Jugoslavije od 1993. do 1997. u svom svjedočenju pred ICTY u predmetu *Milošević* kazao je da je Milošević izdao naredbu o organizovanju trening centara za srbijanske vojnike koji su učestvovali u vojnim operacijama izvođenim u Bosni i Hrvatskoj. O postojanju trening centara koje je vodio kapetan Dragan Lilić je bio informiran od strane šefa KOS-a generala Aleksandra Vasiljevića.⁶⁸ Predsjednici Srbije, Crne Gore i Jugoslavije redovno su dobijali izvještaje o situaciji na ratištima u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj putem vojnih struktura, ali i drugim linijama komunikacije.⁶⁹ U augustu 2005. Vojislav Šešelj je svjedočio u istom predmet i tom prilikom je izjavio kako je Srpska radikalna stranka (SRS) u Beogradu imala kancelariju za regrutiranje „dobrovoljaca” koji su se borili u sastavu jedinica JNA gdje su bili podređeni vojnoj disciplini i komandi.

⁶¹ „U pitanju je blizu oko 900 lica; oni su u sastavu Vojske Jugoslavije, a mi smo ih privremeno uputili u Republiku Srpsku. Postoji preko 1.50 lica koja se nalaze u Vojski Republike Srpske kojima treba – koliko su me obavestili ministar odbrane i načelnik Generalštaba – obustaviti isplatu do daljeg.” *Stenografske beleške*, sa sednice Vrhovnog saveta odbrane održane 2.06.1993. godine.

⁶² *Stenografske beleške*, sa sednice Vrhovnog saveta odbrane održane 2.06.1993. godine.

⁶³ *Isto*.

⁶⁴ Momir Bulatović – u funkciji Predsjednik Crne Gore i člana VSO. *Stenografske beleške*, sa sednice Vrhovnog saveta odbrane održane 2.06.1993. godine.

⁶⁵ *Stenografske beleške*, sa sednice Vrhovnog saveta odbrane održane 2.06.1993. godine.

⁶⁶ Miloš Radulović bio je u to vrijeme vršilac funkcije Predsjednika SR Jugoslavije. *Stenografske beleške*, sa sednice Vrhovnog saveta odbrane održane 2.06.1993. godine.

⁶⁷ *Stenografske beleške*, sa sednice Vrhovnog saveta odbrane održane 2.06.1993. godine.

⁶⁸ „Ja sam informacije o tome da u Vojski Jugoslavije treniraju dobrovoljci za potrebe Vojske RS i da je ovo pod kontrolom naših vojnih eksperata dobio od šefa KOS-a, gospodina Vasiljevića. Zamolio sam Perišića za dodatne informacije i mislim da ti dokumenti postoje jer sam ih ja vidio. Perišić je odgovorio da je on to uradio u skladu s instrukcijom dobijenom od Miloševića. Bio sam zatečen i iznenađen jer smo o tome razgovarali krajem septembra ili početkom oktobra 1995, nakon velikih napora učinjenih od strane Miloševića da se potpiše Dejtonski sporazum, kao i to da se ovo radi nakon Srebrenice”. K. A. Nilsen, *Miloševiću ratu i u Haagu*, 320-321.

⁶⁹ K. A. Nilsen, *Miloševiću ratu i u Haagu*, 322.

Tuđman Franjo

Prvi krug slobodnih višestranačkih izbora organizovanih u Republici Hrvatskoj, koja se tada još nalazila u sastavu Jugoslavije, održani su 22. aprila 1990, a drugi izborni krug 6. maja kada je Hrvatska demokratska zajednica (HDZ) dobila 42% glasova i više od 58% mandata od 356 zastupničkih mjesta u Saboru. Time je započeo put uspostave hrvatske državne samostalnosti. Sabor je izabrao Franju Tuđmana za predsjednika Predsjedništva SR Hrvatske, a nakon donošenja novog Ustava na predsjedničkim izborima održanim augusta mjeseca 1992. i za Predsjednika Republike Hrvatske. Sa tih pozicija bio je ključni akter hrvatske unutarnje i vanjske politike. U procesu disolucije Jugoslavije zagovarao je politiku preustroja Federacije u savez suverenih država ili mirnoga razlaza republika koje je sadržavala. Politika koju je vodio spram Republike Bosne i Hercegovine bila je u skladu s hrvatskim interesima, te je prolazila kroz različite faze i manifestacije: od suradnje s Bošnjacima i zajedničkog otpora srpskoj agresiji (1991–92), preko izazivanja sukoba Hrvata i Bošnjaka, u kojima su počinjeni zločini nad civilnim stanovništvom (1993–94), do politike zaustavljanja sukoba i obnove suradnje Hrvata i Bošnjaka, te okončanja rata u Bosni i Hercegovini potpisivanjem Dejtonskog mirovnog sporazuma na koji je stavio svoj potpis (1995). Predsjednik Hrvatske Franjo Tuđman takođe je učestvovao u pregovorima o potpisivanju Dejtonskog mirovnog sporazuma, te je bio nezvanični, ali *de facto* šef hrvatske delegacije.⁷⁰ Kako se mijenjala politika koju je diktirao spram Bosne i Hercegovine, tako je i njegov odnos prema ovoj samostalnoj i suverenoj državi varirao. Njegova politika je težila podjeli Republike Bosne i Hercegovine između Srbije i Hrvatske. Utvrđeno je to i u sudskim procesima koji su se odvijali pred ICTY, kao što je to potvrđeno i u predmetu *Tužilac protiv Jadranka Prlića i drugih*, gdje je presuda Žalbenog vijeća u najvažnijim aspektima potvrdila osuđujuće presude koje su donesene na suđenju Jadranku Prliću, Bruni Stojiću, Slobodanu Praljku, Milivoju Petkoviću, Valentinu Čoriću i Berislavu Pušiću. Ovom presudom potvrđeno je da su šestorica optuženih, zajedno s tadašnjim visokim rukovodiocima Republike Hrvatske, bili ključni učesnici u udruženom zločinačkom poduhvatu (UZP) s ciljem „etničkog čišćenja” Bošnjaka, počinjenjem zločina protiv čovječnosti, teškim kršenjima Ženevskih konvencija i drugim ratnim zločinima. Učesnici UZP-a dijelili su zajednički cilj da preuzmu kontrolu nad područjima u Bosni i Hercegovini prisilnim raseljavanjem desetina hiljada Bošnjaka, kako bi omogućili ujedinjenje hrvatskog naroda u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovni. Zločinački plan proveden je „etničkim čišćenjem” Bošnjaka iz njihovih domova i zajednica u više općina, uključujući Gornji Vakuf, Jablanicu, Prozor, Mostar, Ljubuški, Stolac i Čapljinu, u periodu od sredine januara 1993. do aprila 1994.

⁷⁰ ICTY, IT-04-74-A, *Tužilac protiv Jadranka Prlića, Brune Stojića, Slobodana Praljka, Milivoja Petkovića, Valentina Čorića i Berislava Pušića* (Predmet *Prlić i dr*), *Presuda Pretresnog vijeća*, Haag, 29. maj 2013, paragrafi 442-443, tom I.

Ova presuda potvrdila je postojanje međunarodnog oružanog sukoba zato što je Hrvatska imala cjelokupnu kontrolu nad HVO-om, koji je počinio široko rasprostranjene zločine. U izvršenju zločina učestvovala je i Hrvatska vojska. Hrvatska je raspoređivala oficire Hrvatske vojske kako bi komandovali snagama HVO-a u Bosni i Hercegovini, pružala logističku podršku i slala snage Hrvatske vojske u Bosnu i Hercegovinu kako bi direktno sudjelovale u sukobu. Žalbeno vijeće potvrdilo je zaključke Pretresnog vijeća da su ključni članovi tadašnjeg rukovodstva Hrvatske, uključujući predsjednika Franju Tuđmana, ministra obrane Gojka Šuška i Janka Bobetka, visokog generala Hrvatske vojske, dijelili zločinački cilj da „etnički očiste” Bošnjake i doprinijeli ostvarivanju tog cilja,⁷¹ te „da su hrvatski rukovodioci Franjo Tuđman, Gojko Šušak i Janko Bobetko tijesno saradivali s rukovodiocima i vlastima HVO-a u ostvarivanju UZP- a”⁷². Koliko je Hrvatskoj bilo važno na koji način će biti završeno procesuiranje u predmetu *Prlić i dr.* i kakve će presude biti izrečene pokazuje činjenica da je hrvatska Vlada Vijeću ICTY uputila zahtjev kojim traži dopuštenje da postupa u svojstvu *amicus curiae* na osnovu pravila 74 Pravilnika. Vijeće je odbilo ovaj zahtjev konstatujući da „dopustiti državi čiji se bivši politički i vojni čelnici spominju u Optužnici kao članovi UZP-a da u postupku postupa kao *amicus curiae* ne bi bilo u interesu pravde.”⁷³ Vijeće je većinom glasova utvrdilo da je postojao udruženi zločinački poduhvat (UZP) koji je za krajnji cilj imao uspostavljanje hrvatskog entiteta, djelimično u granicama Hrvatske banovine iz 1939, kako bi se omogućilo ujedinjenje hrvatskog naroda. Ovaj entitet trebalo je ili da se pripoji Hrvatskoj nakon eventualnog raspada Bosne i Hercegovine, ili da postane nezavisna država unutar Bosne i Hercegovine koja bi kasnije postala tijesno povezana sa Hrvatskom. Već u decembru 1991. članovi rukovodstva Hrvatske zajednice Herceg-Bosne (među kojima je Mate Boban, predsjednik Hrvatske zajednice, a potom Hrvatske Republike Herceg-Bosne) i čelnici Hrvatske (među kojima je Franjo Tuđman, predsjednik Hrvatske) ocijenili da je za ostvarivanje krajnjeg cilja, to jest za uspostavljanje hrvatskog entiteta, neophodno promijeniti nacionalni sastav stanovništva na ovim područjima.

Stjepan Mesić, bivši Predsjednik Republike Hrvatske svjedočio je pred ICTY u predmetu *Blaškić*. S obzirom da je Mesić bio involviran na najvišoj razini u hrvatskoj politici i da je blisko surađivao sa predsjednikom Tuđmanom, njegovim svjedočenjem prezentirane su značajne činjenice u razumijevanju politike koju je Tuđman vodio, prevashodno prema Republici Bosni i Hercegovini. Sa pozicije u kojoj se nalazio i bliske suradnje sa političkim vrhom

⁷¹ ICTY, IT-04-74-A, Tužilac protiv Jadranka Prlića, Brune Stojića, Slobodana Praljka, Milivoja Petkovića, Valentina Čorića i Berislava Pušića, pred Žalbenim vijećem, *Presuda*, 29. novembar 2017.

⁷² ICTY, IT-04-74-A, Tužilac protiv Jadranka Prlića, Brune Stojića, Slobodana Praljka, Milivoja Petkovića, Valentina Čorića i Berislava Pušića, pred Žalbenim vijećem, *Presuda*, 29. novembar 2017, paragraf 1222, tom IV.

⁷³ ICTY, IT-04-74-A, Tužilac protiv Jadranka Prlića, Brune Stojića, Slobodana Praljka, Milivoja Petkovića, Valentina Čorića i Berislava Pušića, pred Žalbenim vijećem, *Presuda*, 29. novembar 2017, paragraf 69, tom V.

u Hrvatskoj Mesić je u mogućnosti detaljno razjasniti odnose koji su egzistirali između HDZ Hrvatske i njegove podružnice u Bosni i Hercegovini. Bio je svjedokom dvostruke politike koju je Tuđman vodio spram Bosne i Hercegovine i njene samostalnosti, te o tajnim pregovorima koje je Franjo Tuđman vodio sa Slobodanom Miloševićem 1991. u Karadorđevu. Tuđmanova politika prema Bosni se situacijski mijenjala, u periodu do Karadorđeva kada je zastupao ideju jedinstvene Bosne, do perioda poslije Karadorđeva kada je postao „uvjeren da će Milošević uspjeti razbiti Bosnu, a to će koristiti i njemu”⁷⁴. Sporazumom postignutim na ovim tajnim pregovorima skrivena politika Franje Tuđmana započinje se primjenjivati u konkretnim postupcima. Također, Mesić je svjedočio i o dvostranoj izvršenoj oružanoj agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu koja je okončana potpisivanjem Dejtonskog mirovnog sporazuma. U svom svjedočenju istakao je da politika HDZ Bosne i Hercegovine faktički nije bila odvojena od politike HDZ Hrvatske, iako u formalnom smislu njihova organizacija nije bila tako postavljena. Opisao je utjecaj kojeg je Tuđman imao u postavljanju vodećih kadrova HDZ Bosne i Hercegovine, pa tako i u smjeni Stjepana Kljuića sa pozicija predsjednika stranke. Po njegovom kazivanju Tuđmanova politika zasnivali se na politici odvojenog življenja Srba, Hrvata i Muslimana koji ne mogu živjeti zajedno, te je smatrao da do razdvajanja između njih mora doći.⁷⁵ Franjo Tuđman je smatrao pogreškom ustrojiti Bosnu i Hercegovinu kao zasebnu republiku u okviru SFRJ i da je trebala biti ustrojena kao pokrajine Vojvodina i Kosovo, s tim da je Bosna i Hercegovina trebala biti anektirana Hrvatskoj jer je većinu Bošnjaka Tuđman zapravo smatrao Hrvatima. Suština Tuđmanove politike ja da dio teritorija koji je pripadao Banovini treba biti anektiran ili apsorbiran u Hrvatsku.⁷⁶ Preliminarne dogovore oko susreta u

⁷⁴ *Transkripti iz Haga*, Stjepan Mesić, građanin svjedok u procesu protiv Tihomira Blaškića a na strani Tužiteljstva pred Haaškim sudom 16-19. ožujka 1998. (<https://www.scribd.com/document/489315896/Transkripti-Iz-HAAGa-Stjepan-Mesic>) (pristupljeno februar 2021).

⁷⁵ Mesić je pojasnio: „Tomu je pridonijelo mnogo toga, a jedno je da se unutar krugova koji su bili protiv opstanka Bosne i Hercegovine govorilo da je Bosna i Hercegovina entitet koji je neostvariv, na isti način kako je to neostvariva bila i bivša Jugoslavija, zbog čega je i propala, tako da je bila također neodrživa, nije bila logična zajednica i zbog toga mora ići na dijelove”. *Transkripti iz Haga*, Stjepan Mesić, građanin svjedok u procesu protiv Tihomira Blaškića a na strani Tužiteljstva pred Haaškim sudom 16-19. ožujka 1998. (<https://www.scribd.com/document/489315896/Transkripti-Iz-HAAGa-Stjepan-Mesic>) (pristupljeno februar 2021).

⁷⁶ „(..)Franjo Tuđman [je] u cijelom periodu od januara 1993. do marta 1994. bio preokupiran granicama Hrvatske i Banovine Hrvatske. Na primjer, 20. maja 1993. Franjo Tuđman je izjavio da ‘Hrvati tamo ne mogu pristati na to da ostanu bez onih područja koja su bila nekada i u Banovini Hrvatskoj’. Dana 6. jula 1993. rekao je i da bosanski Hrvati ne osvajaju tuđe teritorije nego samo zemlju koja je vijekovima bila Hrvatska. Dana 21. septembra 1993. izjavio je da su Stolac i cijela regija Jablanica-Konjic dio Banovine Hrvatske iz 1939. godine. Na sastanku u Predsjedničkim dvorima održanom 6. januara 1994., Franjo Tuđman je ponovo govorio o vojnoj podršci bosanskim Hrvatima kako neke teritorije u BiH ne bi pale u ruke Muslimanima, kako bi se sačuvala teritorije smatrane hrvatskim i na taj način odredile buduće granice hrvatske države ‘za [iduća] stoljeća.’” ICTY, IT-04-74-A, Tužilac protiv Jadranka Prlića, Brune Stojića, Slobodana Praljka, Milivoja

Karađorđevu inicirao je Stjepan Mesić⁷⁷ i taj prijedlog dao Borisavu Joviću⁷⁸. Slobodan Milošević i Franjo Tuđman pristali su da se sastanu. Po povratku iz Karađorđeva Tuđman je prenio segmente postignutog dogovora kazavši da armija neće napasti Hrvatsku „da za to ima jamstva Veljka Kadijevića, koji je bio čelnik glavnog stožera, i od Miloševića, i da će Bosna teško preživjeti, da mi možemo postići granice Banovine, Tuđman je još rekao kako je Milošević načinio velikodušnu gestu da Hrvatska može uzeti Cazin, Kladašu i Bihać, jer je to bila tzv. Turska Hrvatska i Srbima nije potrebna”.⁷⁹ Uslijedio je susret u Gracu

Petkovića, Valentina Čorića i Berislava Pušića (Predmet *Prlić i dr*), *Presuda* Pretresnog vijeća, Haag, 29. maj 2013, paragraf 22, tom IV.

⁷⁷ Mesić je kazao Joviću da raspolažu informacijom o naoružavanju srpskog stanovništva, te da je „takva samoubojita politika dijela Srba iz Hrvatske, kao i Srba u cjelini i da bi u nekom sljedećem sukobu oni izgubili najviše, jer se 10 posto srpskog stanovništva ne bi moglo oduprijeti onom 90 posto, jer bi se onda i Hrvati naoružali i uslijedila bi katastrofa te da bi to najviše štetilo Srbima. Upitao sam ih što žele. Rekao je da nisu zainteresirani za Srbe u Hrvatskoj, da su oni naši građani, da s njima možemo učiniti što god hoćemo i da također nisu zainteresirani za hrvatski teritorij, da je to teritorij hrvatske države. Rekao sam: ‘Što Vas, dakle, zanima?’. Odgovorio je da ih zanima Srbija i 66 posto Bosne. Rekao je da je to bila Srbija i da će to i ostati Srbija. Budući da ih nije zanimala Hrvatska, tj. hrvatski teritorij, ni Srbi u Hrvatskoj, rekao sam: ‘Zašto ne sjednemo za stol? Zašto ne pokušamo izbjeći rat? Ljudi su naoružani sve i svašta bi moglo buknuti. Nema potrebe prolijevati krv ako možemo sjesti i riješiti stvari za stolom.’ Rekao je da se slaže, ali da mora razgovarati sa Slobodanom Miloševićem. Rekao sam da ću razgovarati s Tuđmanom i još sam rekao: ‘Zašto nas četvorica ne sjednemo za stol i vidimo koji su problemi Srba u Hrvatskoj, tako da možemo riješiti stvari bez ikakvog oružanog sukoba, kad za to imamo priliku?’” *Transkripti iz Haga*, Stjepan Mesić, građanin svjedok u procesu protiv Tihomira Blaškića a na strani Tužiteljstva pred Haškim sudom 16-19. ožujka 1998. <https://www.scribd.com/document/489315896/Transkripti-Iz-HAAGa-Stjepan-Mesic> (pristupljeno februar 2021).

⁷⁸ Borisav Jović je 28. marta 1989. izabran za srbijanskog člana Predsjedništva SFRJ. Bio je potpredsjednik Predsjedništva SFRJ od 15. maja 1989. do 15. maja 1990, a zatim predsjednik Predsjedništva SFRJ od maja 1990. do 15. maja 1991.

⁷⁹ *Transkripti iz Haga*, Stjepan Mesić, građanin svjedok u procesu protiv Tihomira Blaškića a na strani Tužiteljstva pred Haškim sudom 16-19. ožujka 1998. <https://www.scribd.com/document/489315896/Transkripti-Iz-HAAGa-Stjepan-Mesic> (pristupljeno februar 2021); Ovakvu izjavu Stipe Mesić je dao i svjedočeći u predmetu *Milošević Slobodan (IT-02-54)*. „O čemu se tamo razgovaralo, ja to ne mogu reći sa sigurnošću, ali mogu reći sa sigurnošću što je nama Tuđman prenio kada se vratio iz Karađorđeva, jer smo ga cijeli dan čekali. Moram još nešto naglasiti, do Karađorđeva, Tuđman je uvijek bio za to da Bosna i Hercegovina ostane cjelovita, to je bio njegov angažman, to je bilo njegovo zauzimanje za Bosnu i Hercegovinu i prije, ali posle tog sastanka on je sasvim promijenio mišljenje. Očito da ga je Milošević uvjerio kako se Bosna može podijeliti. I Tuđman je nama rekao ‘mi dobivamo banovinske granice iz 1938. godine plus Cazin, Kladašu i Bihać i kaže da je Milošević rekao: ‘Franjo, ti uzmi Cazin, Kladašu i Bihać, to je takozvana ‘turska Hrvatska’, to meni ne treba’”, a posle je operacionalizacija išla svojim tokom: Fikret Abdić je proglasio Zapadnu Bosnu, autonomnu oblast i vidjelo se da se na tom planu očito nešto radilo.”; „Tuđman je zauzimao stavove, budući da je Vojvodina pripala Srbiji, a pod Srbijom nikada nije bila, čak i za vrijeme Drugog svjetskog rata, Vojvodina je bila pod Glavnim štabom Hrvatske, jer Srbija nije imala glavni štab. I on je smatrao da je pogriješio AVNOJ kada Bosnu i Hercegovinu, kao povjesnu hrvatsku pokrajinu, nije predvidio kao autonomnu pokrajinu u Hrvatskoj. Taj stav on je uvijek zauzimao i smatrao je da Bosna i Hercegovina mora biti cjelovita i da treba biti u okvirima Hrvatske. Ali to AVNOJ nije uzeo u obzir. Međutim, u izbornoj kampanji on je, činjenica, rekao da Hrvatska predstavlja jednu kiflu i da joj dio nedostaje, ali time nije pokrenuo nikakav postupak kojim bi on to ispravljao, kojim bi on

koji se dogodio 6. maja 1992. između Mate Bobana i Radovana Karadžića nakon kojeg je Boban kazao da „sad barem znamo da su Hrvati i Srbi raščistili sve dileme i da nema više spornih tema. Uopće ne postoji dalji razlog za sukob između Hrvata i Srba u Bosni i Hercegovini”⁸⁰. Na 7. sjednici Vrhovnog državnog vijeća Republike Hrvatske održanoj 8. juna 1991. godine, Tuđman je zastupao mišljenje da su granice Hrvatske, uspostavljene po okončanju Drugog svjetskog rata, apsurd s upravnog, saobraćajnog i aspekta zaštite državnih granica.⁸¹ Rješenje ovoga apsurdna vido je u podjeli Bosne i Hercegovine, što bi bio interes i istočnih i zapadnih bosanskohercegovačkih susjeda.⁸² Po Tuđmanu, ovakva podjela je odobravana od strane HDZ BiH, i predstavljala je i njihovo polazno stajalište u definiranju granica, jer od HDZ BiH se očekuje da donose „hrvatske odluke”⁸³, kao što će ih donositi srpska politika, dok „[m]uslimanska komponenta bi, pak, bila primorana da prihvati to rješenje”.⁸⁴ U Zagrebu je 27. decembra 1991. održan sastanak predstavnika Hrvata iz Bosne i Hercegovine i Hrvatske na kojem je Tuđman naglasio kako je cilj sastanka da se odredi „strategij[a] hrvatske politike, hrvatske politike u cjelini, pa prema tome i HDZ-

tražio tuđe teritorije. Međutim, nakon što se vratio iz Karađorđeva, on je rekao da je Hrvatska dobila banovinske granice, plus Cazin, Kladušu i Bihać i rekao je da vam ja kažem kako je Milošević rekao, rekao je: „Slušaj, Franja, ti uzmi Cazin, Kladušu i Bihać. To meni ne treba. To je takozvana ‘turska Hrvatska’”. To je on rekao, a da li je tako bilo, optuženi najbolje zna.” Transkripti suđenja pred MKSJ – Stjepan Mesić u predmetu *Milošević Slobodan* (IT-02-54), 2. oktobar 2002. (vidjeti i transcript sa suđenja 1. oktobra 2002); Fond za humanitarno pravo, http://www.hlc-rdc.org/Transkripti/Milosevic/_Milosevic.html (pristupljeno: februar 2021).

⁸⁰ *Transkripti iz Haga*, Stjepan Mesić, građanin svjedok u procesu protiv Tihomira Blaškića a na strani Tužiteljstva pred Haškim sudom 16-19. ožujka 1998. <https://www.scribd.com/document/489315896/Transkripti-Iz-HAAGa-Stjepan-Mesic> (pristupljeno februar 2021).

⁸¹ „... ako idemo u smislu osamostaljenja Hrvatske, bilo u savezu, bilo u potpunom osamostaljenju, te i takve granice Hrvatske, kakve su one danas, one su apsurd, one su nemoguće, ni u smislu uspravnog prometnom, a kamoli u smislu bilo kakve zaštite tih granica i Hrvatske”. *Zapisnik sa 7. sjednice Vrhovnog državnog vijeća Republike Hrvatske*, 8. lipnja 1991. godine.

⁸² „I, prema tome, i sa našeg gledišta, ne manje, nego li sa srpskog postoji problem da se, - postoji potreba da se pitanje riješi u svojoj biti, je li, jer je uspostavljanje Bosne, granica Bosne i Hercegovine poslije drugog svjetskog rata i povijesni apsurd vraćanja jedne kolonijalne tvorbe nastale od 15. do 18. stoljeća. Prema tome, konačno smo na tom, i u okviru službenog predstavnika svih jugoslovenskih republika došli dotle da je to postavljeno na Dnevni red, i da je prihvaćeno da se to rješava.” *Zapisnik sa 7. sjednice Vrhovnog državnog vijeća Republike Hrvatske*, 8. lipnja 1991. godine.

⁸³ „Usput, ja sam imao sastanak tamo sa hrvatskim predstavnicima, sa vodstvom Hrvatske demokratske zajednice, sa desetak njih i oni jasno podržavaju i to zdušno podržavaju takvo naše stajalište, ali sam im i rekao i to da ta hrvatska politika u Bosni i Hercegovini mora biti spremna i pripremati se na slijedeće događaje, kretali se oni u bilo kom vidu, ako se kreću u demokratskom, dogovornom je u redu, samo po sebi, ali ako bi se kretali drugačije onda bi morali biti isto tako spremni da donose odluke, hrvatske odluke kao što će ih donositi srpska politika.” *Zapisnik sa 7. sjednice Vrhovnog državnog vijeća Republike Hrvatske*, 8. lipnja 1991. godine.

⁸⁴ ICTY, IT-04-74-A, Tužilac protiv Jadranka Prlića, Brune Stojića, Slobodana Praljka, Milivoja Petkovića, Valentina Čorića i Berislava Pušića (Predmet *Prlić i dr.*), *Presuda* Pretresnog vijeća, Haag, 29. maj 2013, Izdvojeno i djelimično suprotno mišljenje sudije Jean-Claudea Antonettija, predsjedavajućeg Vijeća, tom VI.

a Bosne i Hercegovine⁸⁵. Stjepan Kljuić se na tom sastanku zalagao za jedinstvenu Bosnu i Hercegovinu podijeljenu na kantone, a Mate Boban se zalagao za osnivanje HZ HB kao nezavisnog entiteta koji bi se s vremenom trebao pripojiti Hrvatskoj. Tuđman je izjavio kako je „[v]rijeme da iskoristimo priliku da okupimo hrvatsko nacionalno biće u maksimalno mogućim granicama⁸⁶ tvrdeći kako je postojanje Bosne i Hercegovine prepreka ostvarivanju istinski nezavisne Hrvatske. Uslijedio je sastanak u Livnu održan 9. februara 1992. kojem su prisustvovala rukovodstvo HDZ-a Hrvatske i HDZ-a BiH na kojem je dogovoreno da se bosanskim Hrvatima dodijeli hrvatsko državljanstvo i pravo glasanja na izborima u Hrvatskoj.⁸⁷ Zbog učestalih sukoba sa Matom Bobanom, Stjepan Kljuić 2. februara 1992. podnosi ostavku⁸⁸ na poziciju predsjednika HDZ-a BiH. Franjo Tuđman je smatrao kako se Kljuić „izgubio pod fesom Alije Izetbegovića, - i HDZ [BiH] je [praktično] prestala voditi politiku samostalnu hrvatsku“.⁸⁹ Stipe Mesić iznio je svoje mišljenje kako je bilo očito da je Slobodan Milošević zapravo vodio politiku⁹⁰ kojom bi zadovoljio sasvim druge ambicije: „Htio je ‘veliku Srbiju’, htio je proširiti granice, i iskoristiti pad Jugoslavije, da proširi granice Srbije. Međutim, njegov je model uključivao politiku genocida, jer ne samo da je htio veću Srbiju, htio je Srbiju samo od Srba i zbog toga je sa svojim eskadronima smrti uništio i ubio svakog na kog bi naišli. Uništavali su katoličke crkve, muslimanske džamije, jednostavno su željeli izbrisati sve tragove drugih etničkih skupina koje su živjele na područjima kojima je njegova vojska prošla. Svijet je bio prilično strpljiv prema toj Miloševićevoj politici i pretpostavljam da je Tuđman izveo zaključak iz toga da svijet želi podjelu Bosne i Hercegovine i očito je igrao na kartu širenja

⁸⁵ *Isto*, paragraf 428, tom I.

⁸⁶ *Isto*.

⁸⁷ *Isto*, paragraf 429.

⁸⁸ Prema svjedočenju Stjepana/Stipe Mesića pred MKSJ u predmetu *Blaškić*, na pitanje advokata kako je Tuđman prihvatio na ključnim pozicijama osobe poput Perinovića, Kljuića i Brkića, koji su zagovarali cjelovitu i jedinstvenu Bosnu Mesić je odgovorio: „pretpostavljam oni nisu htjeli provoditi politiku koju se od njih tražilo, a tako u prvom redu, za Perinovića rekli su da su mu preci bili Srbi, tako da nije bio od povjerenja, zatim Kljuić, da se oženio Muslimankom i da će provoditi politiku Alije Izetbegovića, za Brkića, on je bio suviše umjeren i stoga ne u potpunosti prihvatljiv za realizaciju hrvatske politike u Bosni, i tako se došlo do Mate Bobana, za kojega je Tuđman rekao da je on jedina osoba koja razumije njegovu politiku u Bosni i Hercegovini.“ *Transkripti iz Haga*, Stjepan Mesić, građanin svjedok u procesu protiv Tihomira Blaškića a na strani Tužiteljstva pred Haaškim sudom 16-19. ožujka 1998. <https://www.scribd.com/document/489315896/Transkripti-Iz-HAAGa-Stjepan-Mesic> (pristupljeno februar 2021).

⁸⁹ ICTY, IT-04-74-A, Tužilac protiv Jadranka Prlića, Brune Stojića, Slobodana Praljka, Milivoja Petkovića, Valentina Čorića i Berislava Pušića (Predmet *Prlić i dr*), *Presuda* Pretresnog vijeća, Haag, 29. maj 2013, paragraf 430, tom I.

⁹⁰ „... službeno smo bili za jedinstvenu Bosnu i Hercegovinu, ali smo imali i drukčiju politiku. Mi smo uspostavili Herceg-Bosnu, kao što je Milošević uspostavio Republiku Srpsku, koja nije poticala cjelovitu Bosnu.“ *Transkripti iz Haga*, Stjepan Mesić, građanin svjedok u procesu protiv Tihomira Blaškića a na strani Tužiteljstva pred Haaškim sudom 16-19. ožujka 1998. <https://www.scribd.com/document/489315896/Transkripti-Iz-HAAGa-Stjepan-Mesic> (pristupljeno februar 2021).

vlastitih granica, jer je izjavio u brojnim prilikama da će ono što bi održali oružanom silom, kada rat završi, prije ili kasnije, pripasti nama”.⁹¹ Na pitanje o učešću Hrvatske vojske u vojnim aktivnostima u Bosni i Hercegovini, Mesić je dao pozitivan odgovor, tvrdeći kako su pripadnici HV učestvujući u ovim aktivnostima mijenjali oznake HV sa oznakama HVO na uniformama.⁹² Oficiri HV učestvovali su u vojnim djelovanjima, te je, po Mesićevom kazivanju „bila fluktuacija - Milivoj Petković, Ante Roso, Slobodan Praljak, general Tolj, oni su jedno vrijeme bili u HVO-u, potom opet u Hrvatskoj vojsci.”⁹³ U sudskim procesima vođenim pred ICTY dokazano je učešće hrvatske Vojske u oružanim sukobima u Bosni i Hercegovini, što eklatantno dokazuje agresiju izvršenu na Republiku Bosnu i Hercegovinu od strane Hrvatske.⁹⁴ Hrvatska je već 150 godina gajila pretenzije prema teritoriji Bosne i Hercegovine. U knjizi *Nacionalizam i suvremena Europa*, Franjo Tuđman tvrdi da bi Bosna i Hercegovina trebala biti dio hrvatske zbog njene povijesne vezanosti za Hrvatsku, te zbog činjenice da su većina Muslimana, u etničkom i jezičnom pogledu, porijeklom Hrvati. O podjeli Bosne i Hercegovine napisao je: „Turci su jedan veliki dio teritorija Hrvatske inkorporirali u Bosnu. Osim toga, Bosna i Hercegovina je, povijesno gledano, vezana za Hrvatsku i one zajedno tvore nedjeljivu geografsku i ekonomsku cjelinu. Bosna i Hercegovina zauzima središnji dio te cjeline odvajajući gornju

⁹¹ *Transkripti iz Haga*, Stjepan Mesić, građanin svjedok u procesu protiv Tihomira Blaškića a na strani Tužiteljstva pred Haaškim sudom 16-19. ožujka 1998. <https://www.scribd.com/document/489315896/Transkripti-Iz-HAAGa-Stjepan-Mesic> (pristupljeno februar 2021).

⁹² Stipe Mesić je kazao: „Vidite, dolazili su mi brojni vojnici koji su se borili u Bosni i Hercegovini, koji su bili hrvatski vojnici. Neki dragovoljci iz Bosne i Hercegovine također su me posjetili, a prije su bili hrvatski vojnici. Majke i očevi su mi dolazili, tvrdeći da njihova djeca nisu bila dragovoljci, ali su bili u Bosni i Hercegovini. Zato moram priznati da sam zahtijevao službeno objašnjenje od ministra obrane koji je odgovorio da nije bilo hrvatskih jedinica u Bosni i Hercegovini. Je li ikoja bila tamo, ne mogu reći. Nisam bio inspektor. Niti je na meni to ustanovljivati Ali moj nećak, Vlatko Mesić, koji je bio hrvatski vojnik, bio je u Bosni. Vratio se od tamo, a nije bio dragovoljac u Bosni. Rođen je u Slavoniji. Nema ništa zajedničko s Bosnom, ali bio je tamo. Tražili ste od mene ime. Jedno sam Vam dao.” *Transkripti iz Haga*, Stjepan Mesić, građanin svjedok u procesu protiv Tihomira Blaškića a na strani Tužiteljstva pred Haaškim sudom 16-19. ožujka 1998. <https://www.scribd.com/document/489315896/Transkripti-Iz-HAAGa-Stjepan-Mesic> (pristupljeno februar 2021); *Transkripti suđenja pred MKSJ – Stjepan Mesić u predmetu Milošević Slobodan (IT-02-54)*, 2. oktobar 2002, Fond za humanitarno pravo, http://www.hlc-rdc.org/Transkripti/Milosevic/_Milosevic.html (pristupljeno: februar 2021).

⁹³ *Transkripti iz Haga*, Stjepan Mesić, građanin svjedok u procesu protiv Tihomira Blaškića a na strani Tužiteljstva pred Haaškim sudom 16-19. ožujka 1998. <https://www.scribd.com/document/489315896/Transkripti-Iz-HAAGa-Stjepan-Mesic> (pristupljeno februar 2021).

⁹⁴ „Moguće je navesti još nekoliko elemenata koji ukazuju na umiješanost Hrvatske u sukob, a koji pobijaju argumente odbrane da je HV rukovodio operacijama HVO-a samo u razdoblju između marta i juna 1992. prije nego što se HVO organizirao i prije izbijanja sukoba između hrvatskih i muslimanskih snaga u srednjoj Bosni. Vijeće se slaže da se uplitanje HV-a i Hrvatske može činiti očitim na početku dotičnog razdoblja, ali ocjenjuje da se ono nastavilo za čitavo vrijeme sukoba.” ICTY, Predmet IT-95-14-T, Tužilac protiv Tihomira Blaškića, *Presuda Pretresnog vijeća*, Haag, 3. marta 2000, paragraf 102.

Panoniju od doljnjeg Panonije. Stvaranje Bosne i Hercegovine kao zasebnog entiteta čini da se Hrvatska, teritorijalno i zemljopisno nalazi u izuzetno teškoj situaciji u gospodarskom pogledu, i stoga u političkom pogledu u širem smislu, veoma nepovoljnoj za život i razvoj, a u administrativnom pogledu, neprilagođenoj i nepovoljnoj. Ti čimbenici u velikoj mjeri objašnjavaju zašto je sporazum koji je 1993. g. sklopljen između Beograda i Zagreba (Banovina) predvideo inkorporiranje sljedećih regija Bosne u Banovinu Hrvatsku: čitave Hercegovine, Mostara i onih kotara Bosne u kojima Hrvati čine većinu.”⁹⁵ Na sjednici Vijeća za obranu i nacionalnu sigurnost (VONS) održanoj 11. septembra 1992. na kojoj se govorilo o angažmanu Hrvatske u Bosni i Hercegovini Tuđman je „podsjetio na svoje teritorijalne aspiracije u kontekstu Banovine Hrvatske, tvrdeći da je područje koje je nekad bilo obuhvaćeno Banovinom Hrvatskom u demografskom i geopolitičkom smislu dio Hrvatske i pozvao na to da ‘Hrvatsku’ ‘očistimo’“.⁹⁶ Tuđman nije vjerovao u opstanak Bosne kao države nakon raspada Jugoslavije i to je često isticao u svojim razgovorima sa međunarodnim posrednicima. Tako je na večeri koju je imao sa Paddy Ashdownom 6. maja 1995. jasno potvrdio da Hrvatska ima teritorijalne pretenzije prema Bosni i na jelevniku iscrtao grube granice po kojima bi Bosna trebala biti podijeljena između Hrvatske i Srbije. Tom prilikom je kazao da neće više postojati muslimanske oblasti u bivšoj Jugoslaviji koja će postati „minorni element ... hrvatske države”, kao i da će Banja Luka biti zamijenjena za Tuzlu.⁹⁷ Aktivno učesće HV u vojnim operacijama u Bosni i Hercegovini, kao i u samom rukovođenju i komandovanju svim oružanim formacijama koje su ratovale na području Bosne i Hercegovine, dokazano je ponajprije procesuiranjem u predmetu *Blaškić*. Izvedeni dokazi su pokazali da je: „Dana 10. aprila 1992. predsjednik Tuđman [je] generala Bobetka iz HV-a imenovao za zapovjednika ‘južnog sektora’. Njegove su dužnosti obuhvatale zapovijedanje jedinicama HV-a i HVO-a u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini. Dužnost zapovijedanja jedinicama HVO-a su poslije preuzela tri časnika HV-a, koji su bili potčinjeni generalu Bobetku. Dana 21. aprila 1992. general Bobetko je naredio generalu Anti Rosi da preuzme odgovornost nad područjem Livna u Bosni i Hercegovini. Dana 19. maja 1992. general Bobetko je već uspostavio jedno istureno komandno mjesto u Gornjem Vakufu u Bosni i Hercegovini. Dana 14. juna 1992. naredio je početak ofenzivnih djelovanja i premještanje snaga HVO-a u određenom smjeru, te preduzimanje konkretnih dejstava u sklopu jedne vojne operacije. Dana 27. juna 1992. Ante Roso, tada još uvijek general HV-a, unaprijedio je Tihomira Blaškića u čin pukovnika HVO-a i postavio ga u zapovjedništvo OZSB-a.

⁹⁵ ICTY, Predmet IT-95-14-T, Tužilac protiv Tihomira Blaškića, Presuda Pretresnog vijeća, Haag, 3. marta 2000, paragraf 102, paragraph 103.

⁹⁶ ICTY, IT-04-74-A, Tužilac protiv Jadranka Prlića, Brune Stojića, Slobodana Praljka, Milivoja Petkovića, Valentina Čorića i Berislava Pušića (Predmet *Prlić i dr*), Presuda Pretresnog vijeća, Haag, 29. maj 2013, paragraf 522, tom IV.

⁹⁷ ICTY, Predmet IT-95-14-T, Tužilac protiv Tihomira Blaškića, Presuda Pretresnog vijeća, Haag, 3. marta 2000, paragraf 106.

Generala Petkovića je na mjestu načelnika stožera zamijenio general Praljak, nekadašnji pomoćnik ministra odbrane Hrvatske u Zagrebu. U oktobru 1993. generala Praljka je zamijenio general Roso. Te odluke o imenovanjima donijela je hrvatska Vlada, a odnosile su se na vojsku koja je u načelu pripadala jednoj drugoj suverenoj državi.⁹⁸ Na sastanku koji je održan 2. jula 1993. Franjo Tuđman je svom ministru odbrane Gojku Šušku i načelniku Glavnog stožera HV-a generalu Bobetku naložio da sa Slobodanom Praljkom dogovore šta je potrebno poduzeti kako bi „hrvatske interese [u BiH] u teritorijalnom smislu“ zaštitili.⁹⁹ Tuđman je donosio odluke koje se tiču i civilne vlasti. Tako je naredio smjenu Stjepana Kljuića koji je bio predsjednik HDZ-a u Bosni,¹⁰⁰ koji je zastupao stanovište da Bosna treba ostati cjelovita. Istovremeno je postavio Matu Bobana za predsjednika Herceg-Bosne koji se konsultirao sa Franjom Tuđmanom za sve odluke koje je trebao donijeti, a i delegacije HDZ-a Bosne su redovno odlazile u Hrvatsku na konsultacije sa Tuđmanom.¹⁰¹ Stipe Mesić je u svom svjedočenju

⁹⁸ ICTY, Predmet IT-95-14-T, Tužilac protiv Tihomira Blaškća, *Presuda Pretresnog vijeća*, Haag, 3. marta 2000, paragraf 112; „Milivoj Petković, Ante Roso, Slobodan Praljak i general Tolj, sve visoki časnici Hrvatske vojske, otišli privremeno služiti u HVO prije nego što su se vratili u Hrvatsku vojsku. General Milivoj Petković je bio visoki časnik vojske Republike Hrvatske prije nego što je postao načelnik Glavnog stožera HVO-a. Slobodan Praljak je napustio vojsku Republike Hrvatske da bi postao general HVO-a, a zatim se vratio u oružane snage Republike Hrvatske gdje je unapređen u čin generala i penzioniran. General Roso je napustio HV tek 15. oktobra 1993. da bi „otišao u Bosnu i Hercegovinu“ i postao načelnik Glavnog stožera HVO-a. Dana 23. februara 1995. zatražio je da bude ponovo primljen u HV, što mu je i odobreno. Ivan Tolj je bio zastupnik u Saboru, general i načelnik Političke uprave Hrvatske vojske, a istovremeno i pripadnik HVO-a. Gorepomenuti pukovnik HV-a Miro Andrić takođe je pripadao HVO-u. Čak i na nižem nivou HVO su dijelom činili Hrvati koji su se vratili iz Hrvatske nakon što su se borili u Hrvatskoj vojsci.“ ICTY, Predmet IT-95-14-T, Tužilac protiv Tihomira Blaškća, *Presuda Pretresnog vijeća*, Haag, 3. marta 2000, paragraf 112.

⁹⁹ ICTY, IT-04-74-A, Tužilac protiv Jadranka Prlića, Brune Stojića, Slobodana Praljka, Milivoja Petkovića, Valentina Čorića i Berislava Pušića (Predmet *Prlić i dr.*), *Presuda Pretresnog vijeća*, Haag, 29. maj 2013, paragraf 528, fusnota 1050, tom IV.

¹⁰⁰ „HDZ Bosne i Hercegovine bio je pod utjecajem HDZ-a Hrvatske, jer ga je, na kraju, HDZ Hrvatske i osnovao. I kada je smijenjen prvi predsjednik HDZ Bosne i Hercegovine, onda je trebalo izabrati novog predsjednika HDZ Bosne i Hercegovine. To se moglo jedino na kongresu stranke, ali taj kongres nije bio zakazan. Bilo je zakazano Predsjedništvo. Predsjednik Tuđman me je zamolio da odem na Široki Brijeg gdje je zasjedalo Predsjedništvo HDZ Bosne i Hercegovine i da interveniram kod smijenjivanja Kljujića, Stjepana Kljujića koji je u to vrijeme bio predsjednik HDZ Bosne i Hercegovine. Ja sam kontaktirao sa ljudima, otišao sam na Široki Brijeg, kontaktirao sam s ljudima i oni su mi rekli da podržavaju Stjepana Kljujića. Rekao sam Kljujiću da je moj zadatak da on bude smijenjen, ali da sam razgovarao sa ljudima i da će njemu biti izglasano povjerenje ako on ponudi ostavku. Međutim, on je podnio neopozivu ostavku i otišao je u Sarajevo. I tamo je, on me je prije pitao, ‘a kako ćeš to Tuđmanu objasniti, ako se meni iskaže povjerenje, ako se meni izglasa povjerenje’. Reći ću ‘većina je bila za to da se ne prihvati ostavka i ti ćeš ostati predsjednik HDZ-a’. On se u tom slučaju uplašio i za svoju egzistenciju, sjeo u auto i sa Širokog Brijega otišao u Sarajevo.” Transkripti suđenja pred MKSJ – Stjepan Mesić u predmetu *Milošević Slobodan* (IT-02-54), 2. oktobar 2002, Fond za humanitarno pravo, http://www.hlc-rdc.org/Transkripti/Milosevic/_Milosevic.html (pristupljeno: februar 2021).

¹⁰¹ ICTY, Predmet IT-95-14-T, Tužilac protiv Tihomira Blaškća, *Presuda Pretresnog vijeća*, Haag, 3. marta 2000, paragraf 116.

izjavio kako „Mate Boban, kao predsjednik HDZ-a i predsjednik Hrvatske zajednice u Bosni i Hercegovini, uvijek je tvrdio da on isključivo izvršava politiku Zagreba, da nema svoje vlastite politike, da Zagreb znači vrh hrvatskog vodstva.”¹⁰² Vođe Hrvata u Bosni i Hercegovini koje je imenovala Hrvatska, ili su imenovani u saglasnosti sa Hrvatskom, upravljali su HZHB-om i HVO-om, slijedili su smjernice koje su dobivali iz Zagreba ili su usaglašavali svoje odluke sa dobijenim smjernicama. Tako je bila očigledna saradnja razvijena na svim nivoima.¹⁰³ Dakle, Hrvatska je ostvarivala globalnu kontrolu. Stipe Mesić je iznio stav kako vjeruje da je „... Tuđman bio zadivljen uspjesima Slobodana Miloševića u slamanju Bosne i Hercegovine, i bio je uvjeren da Bosna i Hercegovina ne može opstati, i mislio je da dio u kojem je živjela većina hrvatskog stanovništva može biti strukturiran kao hrvatski teritorij, koji bi nakon nekog vremena bio pripojen Hrvatskoj i da bi mala Bosna, ‘mala Bosna’, kako ju je zvao, preostala, koja bi bila muslimanska.”¹⁰⁴ Pitanje dostave oružja i humanitarne pomoći koje je preko Hrvatske dopremano u Bosnu i Hercegovinu pokazuje koliko je Hrvatska i materijalno profitirala od oružanih sukoba koji su se odvijali na teritoriji Bosne i Hercegovine. Stipe Mesić je u svom svjedočenju izjavio da se dobar dio materijalnih resursa, koji su preko Hrvatske dopremeni, zadržani i prisvojeni u Hrvatskoj. Bila je to svojevrсна naknada za ustupke transporta tih resursa preko Hrvatske teritorije.¹⁰⁵

¹⁰² *Transkripti iz Haga*, Stjepan Mesić, građanin svjedok u procesu protiv Tihomira Blaškića a na strani Tužiteljstva pred Haaškim sudom 16-19. ožujka 1998. <https://www.scribd.com/document/489315896/Transkripti-Iz-HAAGa-Stjepan-Mesic> (pristupljeno februar 2021).

¹⁰³ „[d]an nakon osnivanja Teritorijalne odbrane (TO) kao legitimne vojne organizacije Bosne i Hercegovine, 9. aprila 1992., Mate Boban je izdao zapovijed kojom se ukida TO na teritoriju HZHB-a. Ta je zapovijed potvrđena jednom sličnom zapovijedi koju je general Roso izdao 8. maja 1992. Dana 11. maja 1992. Tihomir Blaškić u opštini Kiseljak izdaje zapovijed kojom se sprovodi zapovijed Ante Rose na osnovu koje HVO postaje jedina legalna vojna organizacija, a TO se proglašava nezakonitim. Dario Kordić je navodno izdao sličnu zapovijed u opštini Busovača. Dakle zapovijed generala HV-a Ante Rose brzo je sprovedena.” ICTY, Predmet IT-95-14-T, Tužilac protiv Tihomira Blaškića, Presuda Pretresnog vijeća, Haag, 3. marta 2000, paragraf 118.

¹⁰⁴ *Transkripti iz Haga*, Stjepan Mesić, građanin svjedok u procesu protiv Tihomira Blaškića a na strani Tužiteljstva pred Haaškim sudom 16-19. ožujka 1998. <https://www.scribd.com/document/489315896/Transkripti-Iz-HAAGa-Stjepan-Mesic> (pristupljeno februar 2021).

¹⁰⁵ „NOBILO: G. Mesiću, biste li se složili sa mnom ako bih rekao da su sve pošiljke oružja u vrijeme rata koje je dobila Armija Bosne i Hercegovine stigle iz Hrvatske ili prošle kroz hrvatski teritorij? Ili skoro sve?

S. MESIĆ: Ne bih se u potpunosti složio, budući da je uglavnom oružje zarobila Armija Bosne i Hercegovine iz ruku agresora kojeg je dio zasigurno dobavljen preko Hrvatske.

NOBILO: Možemo li preformulirati pitanje? Mislite li na dio koji nije zarobila?

MESIĆ: Da, mogla ga je dobiti jedino preko Hrvatske.

NOBILO: Da li je i humanitarna pomoć također stizala preko Hrvatske?

MESIĆ: Da, stizala je preko Hrvatske, kao i kroz dijelove kontrolirane od HVO-a. Ali moram izraziti rezerviranost, naime, sudjelovao sam u brojnim raspravama koje smo imali sa stranim državama koje su slale pomoć, i uvijek smo pregovarali da se dio mora ostaviti i nama podjednako humanitarna pomoć, kao i oružje, Hrvatska je uvijek zadržavala dio za sebe.

Ipak, Franjo Tuđman je pod pritiskom međunarodne zajednice bio primoran napustiti svoj san o „Velikoj Hrvatskoj”¹⁰⁶ i poduzeti konkretne mjere i postupke kako bi se okončali sukobi između Hrvata i Bošnjaka u februaru 1994. godine.

Zaključci

Osvajački rat – agresija, protiv Republike Bosne i Hercegovine predstavljao je značajnu komponentu Miloševićeve i Tuđmanove državne politike zasnovane na okupiranju velikog dijela područja ove države kako bi životni prostor na kojem su najvećim dijelom živjeli Bošnjaci, kao najmnogobrojniji narod, bio oduzet i prisvojen izvršenim genocidom i zločinima protiv čovječnosti. Mirovni pregovori predvođeni od strane Sjedinjenih Američkih Država koji su otpočeli 1. novembra 1995. u zračnoj bazi Sjedinjenih Američkih Država Wright - Patterson u Daytonu (Ohio) u svoj suštini su se zasnivali na rješavanju najznačajnijeg pitanja – podjeli teritorije Republike Bosne i Hercegovine. Europska zajednica/unija i Ujedinjene nacije vršile su pritisak, nerijetko i prijetnjama, na legitimne vlasti Republike Bosne i Hercegovine kako bi prihvatile dogovoreni prijedlog Miloševića i Tuđmana o novom ustrojstvu države zasnovanom na teritorijalnoj podjeli.

Intenziviranje učešća SAD-a u rješavanju balkanskog pitanja otpočelo je formiranjem tima na čijem se čelu nalazio sam američki predsjednik William Jefferson Clinton, te potpredsjednik Albert Gore i državni sekretar Warren Christopher. Clinton je za glavnog pregovarača imenovao Richarda Holbrookea uz kojeg su intenzivno surađivali i Robert Frasure, dr. Joseph Kruzal (visoki zamjenik pomoćnika sekretara odbrane), dr. Nelson Drew (vazduhoplovni pukovnik, član kabineta Vijeća za nacionalnu sigurnost), general Wesley Clark (šef planiranja Zduženog štaba oružanih snaga), Roberts Owen (advokat, pravni i ustavni ekspert), Chris Hill, general Donald Kerrik, Jim Pardew i Rosemarie Pauli (izvršni pomoćnik Richarda Holbrookea). Koliko su SAD ozbiljno pristupile rješavanju ovog pitanja govore imena i funkcije osoba koje su intenzivno radile

NOBILO: Ali, s dopustenjem hrvatske Vlade, hrvatska je Vlada dala pristanak za sve što je odlazilo u Bosnu?

MESIĆ: Da, ali bi i zadržavala svoj dio.” *Transkripti iz Haga*, Stjepan Mesić, građanin svjedok u procesu protiv Tihomira Blaškića a na strani Tužiteljstva pred Haaškim sudom 16-19. ožujka 1998. <https://www.scribd.com/document/489315896/Transkripti-Iz-HAAGa-Stjepan-Mesic> (pristupljeno februar 2021).

¹⁰⁶ Jadranko Prlić je na sastanku održanom u Splitu 5. novembra 1993, a kojem je, između ostalih, prisustvovao i Franjo Tuđman, izjavio: „Mi se moramo približavati zaokruženju teritorija. Mi smo kao Vlada proljetos utvrđivali i prijedloge i zaključke, čak i o preseljenju određenih brigada sa nekih područja, koje bi uključivalo i preseljenje pučanstva sa tih područja i njegovo koncentriranje na određenim pravcima za koje smatramo da mogu postati i ostati hrvatski prostori“. ICTY, IT-04-74-A, Tužilac protiv Jadranka Prlića, Brune Stojića, Slobodana Praljka, Milivoja Petkovića, Valentina Čorića i Berislava Pušića (Predmet *Prlić i dr.*), *Presuda* Pretresnog vijeća, Haag, 29. maj 2013, paragraf 214, tom IV.

na njemu provodeći dogovorenu strategiju „mrkva i batina”. Cilj je bio postići sveobuhvatni dogovor o trajnom miru Bosne, ali i cijele regije uz trostrano uzajamno priznanje između Bosne i Hercegovine, Srbije i Hrvatske. Polaznu osnovu predstavljao je plan Kontakt-grupe (juli 1994) dogovoren između ministara spoljnih poslova Sjedinjenih Američkih Država, Velike Britanije, Francuske, Njemačke i Rusije zasnovan na dvoentitetskoj podjeli Bosne i Hercegovine u omjeru 51:49. Direktnim pregovorima prethodili su pojedinačni sastanci Richarda Holbrookea sa Franjom Tuđmanom (16. augusta 1995) i Slobodanom Miloševićem (17. i 18. augusta 1995), nakon čega je uslijedio i susret sa Alijom Izetbegovićem (19. augusta 1995), a potom su koncem augusta u Washingtonu obavljene konsultacije o temeljnim ustavnim konceptima očuvanju države s međunarodno priznatim granicama, sastavljene od entiteta i ustrojenim Vijećem ministara sa ovlastima da vodi vanjsku politiku. Pristanak predstavnika Republike Srpske da ih u pregovorima o uspostavi mira zastupa predsjednik Republike Srbije Slobodan Milošević, te da njegov stav bude odlučujući u prihvatanju odluka, potvrđuje činjenicu da je Savezna republika Jugoslavija *de facto* vršila vlast nad svojim satelitskim režimom kojeg je uspostavila u Republici Bosni i Hercegovini, ali i potvrđena uloga Slobodana Miloševića koji je upravljao projektom s ciljem ostvarenja velikodržavnih pretenzija.

Mape unutarnjeg razgraničenja i ustavno rješenje bili su predmetom intenzivnih rasprava. Slobodan Milošević i Franjo Tuđman su insistirali na teritorijalnoj podjeli u odnosu 51:49 posto. Na mapama oko kojih se polemicalo vođena je „otvorena trgovina” teritorijom Republike Bosne i Hercegovine.¹⁰⁷ Milošević se držao zacrtanog procenta teritorija, dok je Tuđman tražio dio „svog” teritorija u Posavini. Koplja su se lomila oko Brčkog. Milošević, koji je uvijek bio spreman za prijedloge, sugerirao je Tuđmanu, koji je spremno prihvatao Miloševićeve inpute, potpisivanje sporazuma čak i u slučaju da ga Izetbegović ne prihvati i taj prijedlog prenio Christopheru i Holbrookeu. Christopher je takav prijedlog odbio, te je Milošević iznio novi prijedlog – arbitraža za Brčko. Tuđman je prihvatio i ovaj prijedlog. Pritisak je izvršen na delegaciju Republike Bosne i Hercegovine.¹⁰⁸ Vodstvo, netom uspostavljenog, manjeg entiteta

¹⁰⁷ Vidjeti šire: S. Čekić, *Dejtonski (mirovni) sporazum*.

¹⁰⁸ „Christopher i Holbrooke su, nakon toga, otišli na sastanak sa Izetbegovićem, Silajdžićem i Šaćirbegovićem i predstavili im Miloševićevu ponudu - arbitražu za Brčko. Christopher i Holbrooke su nastojali ‘nagovoriti Izetbegovića da je prihvati ...’, jer će se o budućnosti Brčkog ‘odlučivati arbitražom. Ako odbiju ponudu, u roku od dva sata objavit će se da je Dayton završio. Christopher je kazao kako više nema vremena za određivanje novih rokova. Valja smjesta odgovoriti’. Imajući u vidu američki ultimatum, Izetbegović je, nakon ‘duge, mučne pauze’, gdje ‘niko nije govorio’, ‘polako govoreći rekao: ‘Ovo nije pravedan mir’. Zatim je ‘kao da sam sebe sili da progovori, jedva čujno promrljao odgovor: ‘Ali, mom narodu je potreban mir.’ Tako su ‘Bosanci pristali’ - prihvatili su arbitražu za Brčko, nakon čega je predsjednik Clinton (21. novembra) u 11.40 sati (iz Rose Gardena) izdao saopćenje, u kome je, pored ostalog, rekao: ‘Poslije skoro četiri godine, dvije stotine i pedeset hiljada ubijenih, dva miliona izbjeglih i grozota koje su užasnule ljude širom svijeta, narod u Bosni konačno ima šansu da iz užasa rata uđe u obećanje mira.’” S. Čekić, *Dejtonski (mirovni) sporazum*, knjiga 3, 2123.

odbijalo je prihvatiti ovakav sporazum, međutim, Milošević je garantirao da će po povratku u Beograd osigurati njihov pristanak.¹⁰⁹

Franjo Tuđman je imao značajnu ulogu u pokušajima mirovnih pregovora koji su prethodili potpisivanju Dejtonskog mirovnog sporazuma. U pregovorima koji su vođeni u Ženevi u prvoj polovini 1993. na Međunarodnoj konferenciji o bivšoj Jugoslaviji pored Mate Bobana, Mila Akmadžića i Milivoja Petkovića, kao predstavnik Hrvata učestvovao je Franjo Tuđman, koji je bio i potpisnik sporazuma o prekidu vatre i prestanku neprijateljstava potpisanim u Zagrebu 25. aprila 1993.¹¹⁰ Tuđman se zalagao za podjelu Bosne i Hercegovine na način da se dio pripoji Hrvatskoj ili, ako to ne bude moguće, postojanjem unutar njenih granica autonomne teritorije koja bi bila usko povezana s Hrvatskom. U okviru plana širenja hrvatskih granica Franjo Tuđman je podržao osnivanje HZ HB.¹¹¹ U javnim nastupima Tuđman je podržavao nezavisnost i teritorijalni integritet, te se zalagao za poštivanje postojećih granica Bosne i Hercegovine jer je znao da je međunarodna zajednica protiv njene podjele. Međutim, zdušno se zalagao za ustavni ili konfederalni model po kojem bi hrvatski narod imao autonomiju na teritorijama na kojima ima većinsko stanovništvo, te afirmisao želju za ujedinjenjem hrvatskog naroda, kao i podjelu države između Hrvata i Srba. Vlasti Hrvatske i HV-a vršile su opću kontrolu nad HVO-om i rukovodstvom HZ(R)HB, tako da je Tuđman na mirovnim pregovorima predstavljao bosanske Hrvate i donosio je odluke u njihovo ime.¹¹² Stoga su međunarodni predstavnici zahtijevali od hrvatskog rukovodstva, a posebno Franje Tuđmana da izvrši uticaj na rukovodstvo HZ(R) HB u donošenju odluka o političkim i vojnim aspektima sporazuma. Time se potvrđuje pozicija koju je imao u odnosu na bosanske Hrvate.

¹⁰⁹ Vidjeti šire: S. Čekić, *Dejtonski (mirovni) sporazum*, knjiga 3.

¹¹⁰ ICTY, IT-04-74-A, Tužilac protiv Jadranka Prlića, Brune Stojića, Slobodana Praljka, Milivoja Petkovića, Valentina Čorića i Berislava Pušića (Predmet *Prlić i dr*), *Presuda* Pretresnog vijeća, Haag, 29. maj 2013, paragrafi 681 i 683, tom IV.

¹¹¹ „Proglasenjem Hrvatske Republike Herceg-Bosne 28. avgusta 1993. formalizovano je stvaranje te hrvatske ‘mini-državice’ unutar BiH, čija je teritorija odgovarala teritoriji HZ HB. U preambuli Odluke o uspostavi i proglašenju Hrvatske Republike Herceg-Bosne, ona je definisana kao ‘državna zajednica’ i precizirano je da je HR HB jedinstvena i nedjeljiva demokratska država hrvatskog naroda u Bosni i Hercegovini. Dana 8. februara 1994, Zastupnički dom HR HB je usvojio deklaraciju kojom je sebe proglasio jedinom legitimnom ‘vlašću’ bosanskih Hrvata koja ima obavezu ostvarivanja njihove državotvornosti. 71 HR HB je, u okviru ‘Unije republika Bosne i Hercegovine’, trebala jamčiti pravo na samopredjeljenje i na oživotvorenje državnosti, uz poštivanje prava druga dva državotvorna naroda. Dana 13. februara 1994, Jadranko Prlić je pred više članova rukovodstva Hrvatske, među kojima je bio i Franjo Tuđman, izjavio da HR HB ima sva obilježja države. Istom prilikom je rekao i to da ta država mora imati što šire granice, obuhvatiti cijelu srednju Bosnu, te da bi se to moglo ostvariti vojnim sredstvima.” ICTY, IT-04-74-A, Tužilac protiv Jadranka Prlića, Brune Stojića, Slobodana Praljka, Milivoja Petkovića, Valentina Čorića i Berislava Pušića (Predmet *Prlić i dr*), *Presuda* Pretresnog vijeća, Haag, 29. maj 2013, paragraf 21, tom IV.

¹¹² ICTY, IT-04-74-A, Tužilac protiv Jadranka Prlića, Brune Stojića, Slobodana Praljka, Milivoja Petkovića, Valentina Čorića i Berislava Pušića (Predmet *Prlić i dr*), *Presuda* Pretresnog vijeća, Haag, 29. maj 2013, paragraf 561-568, tom III.

Iz prezentiranih dokaza i činjenica eklatantno se zaključuje da su politike kreirane sa ciljem ostvarenja velikodržavnih pretenzija. Takve politike osigurale su realiziranje državnih i vojnih strategija koje su trebale dovesti ostvarenju zacrtanih ciljeva podrobno isplaniranih i dogovorenih od strane politika istočnih i zapadnih bosanskohercegovačkih susjeda. Ove politike nisu započele sa potpisnicima Dejtonskog mirovnog sporazuma Miloševićem i Tuđmanom, ali postavlja se pitanje da li su sa njima završile i da li stavljanje potpisa na Sporazum predstavlja okončanje velikodržavnih pretenzija. Iz političke i društvene zbilje današnjice može se pročitati da politike nisu odustale. Njihovi trabanti u Bosni i Hercegovini i dalje rade na destrukciji društva i države, nastojeći onemogućiti sve prosperitetne procese, te istovremeno destabilizirati odnose unutar države, ali i poziciju države na međunarodnoj sceni (šta god da ona predstavljala). U dnevno-političke potrebe svakodnevno se etablira rastakanje Bosne i Hercegovine kao države i njeno raščlanivanje na sastavne faktore, do najsitnijeg mogućeg dijela njene teritorije.

Dokazi izvedeni u procesuiranju pred ICTY to jasno pokazuju. Tokom tajnog sastanka u Karađorđevu koji je održan u martu 1991. Milošević i Tuđman su postigli dogovoro oko podjele Bosne po etničkom ključu pripajanja pojedinih područja Hrvatskoj i Srbiji, „dok bi se bosanskim muslimanima dala mogućnost da žive u enklavi”¹¹³ Planovi o podjeli Bosne postojali su dakle znatno prije održavanja referendumu i donošenja konačne odluke o nastavku samostalnog puta Bosne i Hercegovine i nikada nisu stavljeni *ad acta*. Može se to zaključiti i iz daljih postupaka Slobodana Miloševića koji je 12. novembra 1993. Hrvoju Šariniću saopćio da želi zasebnu srpsku državu u Bosni i Hercegovini kada je rekao: „Otvoreno Vam kažem da sam s Republikom Srpskom u BiH, koja će pre ili posle da postane deo Srbije, rešio 90 odsto srpskog nacionalnog pitanja”¹¹⁴. Takva svoja stajališta je potvrdio i u septembru 1995. kada je rekao: „Slušajte, Hrvoje, hajde da mi uzmemo svaki naš - svaki svoj dio Bosne, i to bez međunarodne zajednice.”¹¹⁵

Predstavnici međunarodne zajednice raspolagali su informacijama i bili dobro upoznati o podršci koju je Srbija pružala Srbima u Bosni i Hercegovini. David Harland koji je bio službenik za civilne i političke poslove UN u Sarajevu od 1993. do 1999, u procesu *Milošević Slobodan (IT-02-54-T)* svedočio je o podršci koja je bosanskim Srbima stizala iz Srbije. Podrška je naročito bila za vojne potrebe, a lanac komandovanja sezao je do Beograda. Dr. Williams, direktor za informisanje UNPROFOR-a i portparol specijalnog predstavnika UN Yasushija Akashija od 1994. do 1995, svedočio je da su u jesen 1994. gospodin Akashi, kao i vojno osoblje UN, zaključili da je oprema za radarsku i protivvazдушnu odbranu upotrijebljena oko Sarajeva i u severozapadnoj Bosni stigla iz Jugoslavije. General Clark je tražio od generala Perišića da se isključi

¹¹³ ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, Pretresno vijeće, Tužilac protiv Slobodana Miloševića, *Odluka po predlogu za donošenje oslobađajuće Presude*, 16. jun 2004, paragraf 252.

¹¹⁴ *Isto.*

¹¹⁵ *Isto.*

konektor protivvazdušne odbrane koji je povezivao sistem PVO u Bosni i Hercegovini sa takvim sistemom u Srbiji.¹¹⁶ Operativni izvještaji VRS redovno su dolazili VJ i srpskom rukovodstvu. Slobodan Milošević je mogao utjecati na ponašanje VRS i na odluke koje su donosili civilni organi vlasti jer su se oni redovno konsultovali sa vlastima u Beogradu.¹¹⁷ Podrška iz Beograda utjecala je na niz aktivnosti koje su se sprovodile u Bosni i Hercegovini koje ne bi mogle biti realizirane i ovisile su o ovoj podršci.¹¹⁸ Zbog toga su se Richard Holbrooke i general Wesley Kanne Clark (komandant savezničkih snaga NATO-a) 17. augusta 1995. sastali sa beogradskom delegacijom koju je predvodio Milošević u vezi pregovora o postizanju mira u Bosni i Hercegovini. Tom prilikom Milošević je insistirao da njemu lično budu dostavljeni uvjeti sporazuma.¹¹⁹ Iz svega navedenog proizlaze razlozi koji su bili dovoljni da Miloševićev potpis na Dejtonskom mirovnom sporazumu bude garant njegovog sprovođenja. U postupku pregovaranja, postizanja dogovora i potpisivanja Sporazuma Milošević je zauzimao centralnu ulogu. Bio je osoba u čijim rukama se nalazio ključ za rješavanje problema. Osobno je izjavio kako je „njegov paraf dovoljan da se verifikuje sporazum iz Daytona i da će kasnije omogućiti potpis bosanskih Srba”.¹²⁰ Njegovo iscrtavanje mapa oko podjele teritorija Bosne i Hercegovine ispoljilo je odlično poznavanje terena, razmještaja snaga, ali i pokazalo da je u mogućnosti samostalno donositi odluke o preraspodjeli bez potrebe konsultovanja sa rukovodstvom bosanskih Srba.¹²¹ Borisav Jović u svom svjedočenju pred ICTY u predmetu *Milošević* izjavio je kako je Slobodan Milošević predstavljao

¹¹⁶ ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, Pretresno vijeće, Tužilac protiv Slobodana Miloševića, *Odluka po predlogu za donošenje oslobađajuće Presude*, 16. jun 2004, paragraf 258.

¹¹⁷ *Isto*, paragraf 274.

¹¹⁸ *Isto*, paragraf 277.

¹¹⁹ „Holbrooke je pitao optuženog da li treba kontaktirati s njim ili sa bosanskim Srbima. Optuženi je odgovorio: ‘Sa mnom, naravno.’ [Milošević] je rekao da mu se trebaju dostaviti uvjeti sporazuma i da će on tada organizovati izjašnjavanje referendumom o tom sporazumu. Na pitanje zašto bi izjašnjavanje na referendumu u Srbiji obavezivalo ljude u Bosni i Hercegovini, optuženi je odgovorio da se oni neće oglušiti o volju srpskog naroda.” ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, Pretresno vijeće, Tužilac protiv Slobodana Miloševića, *Odluka po predlogu za donošenje oslobađajuće Presude*, 16. jun 2004, paragraf 279.

¹²⁰ ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, Pretresno vijeće, Tužilac protiv Slobodana Miloševića, *Odluka po predlogu za donošenje oslobađajuće Presude*, 16. jun 2004, paragraf 283.

¹²¹ „Tokom pregovora u Daytonu optuženi je na karti Sarajeva crvenim flomasterom obilježio one dijelove Sarajeva koje bi bio voljan vratiti Federaciji Bosne i Hercegovine, kao i one dijelove koje bi zadržao. Optuženi je ispoljio veliko lično poznavanje terena i nije se morao konsultovati ni sa kim. Kada je došlo vrijeme za razgovore o uspostavljanju koridora između Sarajeva i enklave Goražde, koja je pripadala bosanskim muslimanima, optuženi je s generalom Clarkom radio na kompjuterizovanoj karti i, iako se nije konsultovao ni sa jednim članom delegacije bosanskih Srba, izgledalo je da je vrlo dobro upoznat sa tim putem i terenom; optuženi je označio dijelove teritorije pod kontrolom bosanskih Srba koje je bio voljan vratiti Federaciji Bosne i Hercegovine da bi se uspostavio koridor između Sarajeva i Goražda. Po mišljenju generala Clarka značaj karte koju je obilježio optuženi u Daytonu jest u tome što je optuženi lično povlačio linije, ne konsultujući nikoga: to je govorilo o njegovom autoritetu. Tokom pregovora nije se ni sa kim konsultovao.” ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, Pretresno vijeće, Tužilac protiv Slobodana Miloševića, *Odluka po predlogu za donošenje oslobađajuće Presude*, 16. jun 2004, paragraf 282.

„apsolutni autoritet u narodu i u partiji i imao je mogućnost da presudno utječe na sve odluke i samim tim je bio, na neki način, glavni akter svega što se dogodilo u tom periodu“¹²². Pretresno vijeće je prilikom izricanja *Odluke po predlogu za donošenje oslobađajuće Presude* na osnovu iznesenog dokaznog materijala zaključilo da je Slobodan Milošević bio učesnik u udruženom zločinačkom poduhvatu koji je uključivao i rukovodstvo bosanskih Srba i da je s njegovim učesnicima dijelio cilj i namjeru da se bosanski muslimani djelimično unište kao grupa.¹²³ Vijeće je do ovakvih zaključaka došlo na osnovu utvrđenih činjenica koje pokazuju: „(1) opću rukovodeću poziciju optuženog među srpskim narodom, uključujući bosanske Srbe u Bosni i Hercegovini; (2) zalaganje optuženog za ideju Velike Srbije i njegovu podršku toj ideji; (3) logističku i finansijsku podršku bosanskim Srbima iz Srbije, za koju se razumno može zaključiti da je pružana uz znanje i podršku optuženog; logističku podršku ilustruju bliski odnosi pripadnika VJ sa VRS-om; (4) prirodu odnosa i angažovanost optuženog na strani političkog i vojnog rukovodstva bosanskih Srba, što dokazuje molba Karadžića da optuženi ostane u kontaktu s njim i da mu je veoma važno čuti njegovu ocjenu; (5) autoritet i utjecaj optuženog na rukovodstvo bosanskih Srba; (6) ličnu upoznatost optuženog sa ‘svime što se radi’; njegovo insistiranje na tome da bude obaviješten ‘o svemu što se događa na frontu’; i (7) počinjene zločine, razmjere i obrazac napada na navedene četiri teritorije, njihov intenzitet, veliki broj ubijenih muslimana, okrutno postupanje s muslimanima u zatočeničkim objektima i na drugim mjestima i ciljne napade na osobe koje su bile važne za opstanak muslimana kao grupe, Pretresno vijeće može zaključiti da je optuženi ne samo znao za genocidni plan udruženog zločinačkog poduhvata već i da je s njegovim učesnicima dijelio namjeru da djelimično unište bosanske muslimane kao grupu na onom dijelu teritorije Bosne i Hercegovine koja je po planu trebala biti obuhvaćena srpskom državom.“¹²⁴ Na sastanku Vrhovnog saveta odbrane, najvišeg tijela zaduženog za odbranu države, održanom 2. juna 1993. Slobodan Milošević je rekao: „Ratna opcija u Bosni je iscrpljena, jer su sve zauzeli što je trebalo zauzeti.“¹²⁵

Da li je Miloševićev potpis dovoljan garant i danas da se održi mir u Bosni i Hercegovini, ali i postigne stabilnost u odnosima u regiji? Da li su političari današnjice u Srbiji slijepi sljedbenici njegove politike? Koliko današnje politike žive na velikodržavnim projektima planiranim i projektovanim u prošlom stoljeću? Odgovore na postavljena pitanja ostaju pod znakom pitanja i prepušteni vremenu, događajima i događanjima da ih zaokruže.

Dejtonskim sporazumom su se potpisnice, Savezna republika Jugoslavija i Republika Hrvatska, obavezale da će poštivati teritorijalni integritet i političku nezavisnost Bosne i Hercegovine u njenim međunarodno priznatim granicama. Od

¹²² ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, Pretresno vijeće, Tužilac protiv Slobodana Miloševića, *Odluka po predlogu za donošenje oslobađajuće Presude*, 16. jun 2004, paragraf 304, fusnota 775.

¹²³ *Isto*, paragraf 288.

¹²⁴ *Isto*.

¹²⁵ *Stenografske beleške*, sa sednice Vrhovnog saveta odbrane održane 2.06.1993. godine.

prihvatanja sporazuma i njegovog potpisivanja, proteklih 25 godina, svjedočimo stalnim nastojanjima da se prihvaćene obaveze ne ostvaruju, barem ne u cjelosti. Politička nezavisnost podrazumijeva stalne utjecaje Beograda i Zagreba na političke odluke njihovih satelita u Bosni i Hercegovini, a teritorijalni integritet na stalnom insistiranju naglašavanja entiteskih podjela. Ne može se govoriti o prestanku velikodržavnih težnji od strane bosanskohercegovačkih susjeda, nego samo o zamjeni politika i modela kojima se nastoje te težnje realizirati.

Postavlja se pitanje da li programska opredjeljenja trenutno vladajuće partije Srbije okarektirizirana parolom „srpski svet” (čitaj „srpske zemlje” - koja, zapravo, predstavlja zamjensku sintagmu za projekt stvaranja „velike Srbije” - „svi Srbi u jednoj državi”) odstupaju od programskih opredjeljenja Socijalističke partije Srbije na čijem čelu se nalazio Slobodan Milošević, a koja je projektovala afirmaciju ustavnih rješenja SRJ kojima se omogućava prisajedinjenje autonomnih oblasti tj. „srpskih republika”, mogu biti garant održivosti suvereniteta i teritorijalnog integriteta Bosne i Hercegovine kako to predviđa Dejtonski sporazum. Ovo pitanje proizlazi i iz činjenica iznesenih pred Tribunalom u Hagu. Naime, u procesu vođenom pred ICTY u predmetu *Milošević Slobodan*, optuženi je u djelu saslušanja svjedoka Stipe Mesića¹²⁶ kazao: „Kao što znate, ja nikada nisam nudio podjelu Bosne, niti je to bila naša politika. I ako verujete da jesam, onda mi ukažite na bar jedan jedini detalj iz koga biste to moglo da vidite”¹²⁷, na što mu je Stipe Mesić odgovorio: „Ne samo podjela Bosne, pa dovoljno je da ste plaćali vojsku u Bosni i Hercegovini. Dovoljno je pročitati knjigu generala Veljka Kadijevića, Saveznog sekretara za narodnu obranu koji je upravo govorio o granici Virovitica - Karlovac - Karlobag, iza te granice stojite vi, gospodine optuženi, isti taj Kadijević, Savezni sekretar za narodnu obranu, Blagoje Adžić, general Blagoje Adžić koji je bio načelnik Glavnog stožera, načelnik Generalštaba jugoslavenske vojske. Nikada nisu došli meni u Predsjedništvo, iako sam ja personificirao Vrhovnu komandu. Oni nikada nisu došli k meni. Ja sam inzistirao da idem k njima, ali oni nikada k meni. Ali zato, ako pročitate Boru Jovića i njegove knjige, pročitate Mamulu i njegove knjige, pročitate Veljka Kadijevića i njegove knjige, videćete da su dogovori bili samo i izričito sa optuženim.”¹²⁸ Sljedeće pitanje koje se može postaviti umjesto zaključka je da li za Slobodan Milošević potpisivanje Dejtonskog mirovnog sporazuma zapravo predstavlja samo jedan korak do ostvarivanja konačnog cilja. Ovo pitanje se nameće iz njegovog obraćanja na sastanku održanom 5. maja 1993.

¹²⁶ Stjepan (Stipe) Mesić je 1992. postao predsjednik Sabora u Hrvatskoj koja je tek stekla neovisnost. Na tom je položaju bio do 1994. Godine 1998. svjedočio je u dva predmeta pred Međunarodnim sudom: od 16. do 19. marta 1998. u predmetu protiv hrvatskog generala Tihomira Blaškića, i 20. marta 1998. u predmetu protiv Slavka Dokmanovića. Nakon smrti Franje Tuđmana, Mesić je 2000. izabran za predsjednika Hrvatske. Na toj funkciji se nalazio kada je 2002. svjedočio u predmetu protiv Miloševića. (<https://www.icty.org/bcs/content/stjepan-mesi%C4%87>).

¹²⁷ Transkripti suđenja pred MKSJ – Stjepan Mesić u predmetu *Milošević Slobodan* (IT-02-54), 2. oktobar 2002, Fond za humanitarno pravo, http://www.hlc-rdc.org/Transkripti/Milosevic/_Milosevic.html (pristupljeno: februar 2021).

¹²⁸ *Isto.*

na Palama kada je kazao: „Pitanje je jesmo li mi odredili ciljeve. Ja ću vam reći. Ne, ciljevi se ne moraju reći. Pitanje plana nije da li smo mi ostvarili naše ciljeve. Pitanje je da li plan predstavlja put prema konačnom cilju. Cilj je ostvaren na mnogim poljima, ali ne na svim. Ali plan predstavlja put ka konačnom cilju. Naravno da je ovo taj put.”¹²⁹ Put se može trasirati samo uz dobro isplanirane projekte kao što je to slučaj sa Memorandum 2 Srpske akademije nauka i umjetnosti (SANU) kojim se decidno definiraju strateški ciljevi i daju upute za načine njihove operacionalizacije. Glavni cilj je pozicioniranje Srbije nakon vojnih i političkih poraza koje je pretrpila u ratovima sa konca dvadesteog stoljeća, te uspostavljanje balansa i postizanje ravnopravnosti sa svim zemljama na koje je Srbija izvršila agresiju. Od političkih elita Srbije, ali i Republike Srpske, očekuje se da djeluju na način da se umanju odgovornost za počinjene zločine i razaranja kako bi se Srbija dovela u ravnopravan položaj sa državama u okruženju. Naravno, Memorandum 2 SANU razrađuje i druge metode političkog, društvenog, kulturnog, državnog itd. djelovanja kako bi se stvorila odgovarajuća klima za realizaciju zacrtanih planova.¹³⁰ Očigledno je kako velikodržavna politika i dalje živi i kako je samo svoje metode prilagodila novim okolnostima i novim međunarodnim političkim odnosima. Dejtonski mirovni sporazum je anulirao postojanje Republike Bosne i Hercegovine i ustanovio Republiku Srpsku legalizujući, oružanom agresijom i počinjenim zločinima, izvršenu podjelu Bosne i Hercegovine bez pružanja zaštite suverenoj državi koja joj je garantovana međunarodnim pravom. Prihvaćena rješenja predviđena ovim sporazumom omogućuju dalju devastaciju njene suverenosti i samostalnosti. Dejtonski sporazum legalizovao je paradržavnu tvorevinu Republiku Srpsku kao unitarnu tvorevinu sa suverenitetom jednog naroda i to na području koje je prije izvršenih zločina naseljavao bošnjački narod kao najmnogobrojniji.

Činjenica oko koje naučna i stručna javnost danas najviše polemše je koliko je Dejtonski mirovni sporazum legitiman sa aspekta međunarodog ugovornog prava i poštivanja Bečke konvencije o pravu međunarodnih ugovora, a prije svega njenim članom 52.¹³¹

Stavljajući svoje potpise na sporazum Milošević i Tuđman su potvrdili činjenicu da su države čiji su predsjednici bili za vrijeme agresije 1992-1995, vršile političku i vojnu kontrolu nad paradržavnim tvorevinama, te preko njih, ali i direktnim učešćem svojih oružanih jedinica u izvršenoj agresiji, učestvovala u planiranju i izvršenju različitih oblika i obima zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, uključujući i genocid. Pružanjem materijalne, finansijske i pomoći u ljudstvu, te na druge načine, vršile su opću kontrolu nad realizacijom

¹²⁹ K. A. Nilsen, *Miloševiću ratu i u Haagu*, 268.

¹³⁰ Vidjeti šire: Meldijana Arnaut Haseljić, Izvještaj Komisije za istraživanje događaja u i oko Srebrenice od 10. do 19. jula 1995: Negiranje – Memorandum 2 SANU, *Godišnjak BZK „Preporod” 2019*, Sarajevo 2020, 242-260.

¹³¹ Bečka konvencije o pravu međunarodnih ugovora, član 52: „Prinuda nad državom izvršena putem pretnje ili upotrebe sile Ništavan je svaki ugovor čije je zaključenje postignuto pretnjom ili upotrebom sile kršenjem principa međunarodnog prava koji su uneti u Povelju Ujedinjenih nacija.”

planirane agresije i na taj način su zauzele značajnu ulogu u devastaciji države, ali i državnosti Republike Bosne i Hercegovine.

Summary

The war of conquest - aggression, against the Republic of Bosnia and Herzegovina was a significant component of Milosevic's and Tudjman's state policy based on occupying a large part of this country so that the living space inhabited mostly by Bosniaks, as the largest people, was taken away and appropriated by genocide and crimes against humanity. The United States-led peace talks, which began on November 1, 1995 at Wright-Patterson Air Force Base in Dayton, Ohio, were essentially based on resolving the most important issue - the division of the territory of the Republic of Bosnia and Herzegovina. The European Union / Union and the United Nations have put pressure, often with threats, on the legitimate authorities of the Republic of Bosnia and Herzegovina to accept the agreed proposal of Milosevic and Tudjman on a new state structure based on territorial division.

The intensification of US participation in resolving the Balkan issue began with the formation of a team led by US President William Jefferson Clinton himself, as well as Vice President Albert Gore and Secretary of State Warren Christopher. Clinton appointed Richard Holbrooke as chief negotiator, with whom Robert Frasure, Ph.D, also worked intensively. Joseph Kruzel (Senior Deputy Assistant Secretary of Defense), Ph.D. Nelson Drew (Air Force Colonel, National Security Council Cabinet Member), General Wesley Clark (Joint Chiefs of Staff Planning), Roberts Owen (lawyer, legal and constitutional expert), Chris Hill, General Donald Kerrik, Jim Pardew and Rosemarie Pauli (executive assistant to Richard Holbrooke). The names and functions of the people who worked intensively on it, implementing the agreed „carrot and beating“ strategy, show how seriously the United States has approached this issue. The goal was to reach a comprehensive agreement on lasting peace in Bosnia, but also in the entire region, with tripartite mutual recognition between Bosnia and Herzegovina, Serbia and Croatia. The starting point was the Contact Group plan (July 1994) agreed between the foreign ministers of the United States, Great Britain, France, Germany and Russia, based on the two-entity division of Bosnia and Herzegovina in the ratio of 51:49. Direct negotiations were preceded by individual meetings of Richard Holbrooke with Franjo Tudjman (August 16, 1995) and Slobodan Milosevic (August 17 and 18, 1995), followed by a meeting with Alija Izetbegovic (August 19, 1995), followed by consultations in Washington at the end of August on the basic constitutional concepts of preserving a state with internationally recognized borders, composed of entities and an established Council of Ministers with powers to conduct foreign policy. The consent of the Republika Srpska representatives to be represented in the peace negotiations by the President of the Republic of Serbia, Slobodan

Milosevic, and for his position to be decisive in accepting decisions, confirms the fact that the Federal Republic of Yugoslavia de facto exercised power over its satellite regime. Herzegovina, but also the confirmed role of Slobodan Milosevic, who managed the project with the aim of realizing great state pretensions.

Internal delimitation maps and the constitutional solution have been the subject of intense debate. Slobodan Milosevic and Franjo Tudjman insisted on a territorial division of 51:49 percent. „Open trade“ through the territory of the Republic of Bosnia and Herzegovina was conducted on the maps around which there was controversy. Milosevic kept to the set percentage of territory, while Tudjman sought a part of „his“ territory in Posavina. The spears broke around Brcko. Milosevic, who was always ready for proposals, suggested to Tudjman, who readily accepted Milosevic's input, that the agreement be signed even if Izetbegovic did not accept it, and passed the proposal on to Christopher and Holbrooke. Christopher rejected such a proposal, and Milosevic put forward a new proposal - arbitration for Brcko. Tudjman also accepted this proposal. Pressure was exerted on the delegation of the Republic of Bosnia and Herzegovina. The leadership of the newly established, smaller entity refused to accept such an agreement, however, Milosevic guaranteed that he would secure their consent upon his return to Belgrade.

Franjo Tudjman played a significant role in the peace talks that preceded the signing of the Dayton Peace Agreement. In the negotiations held in Geneva in the first half of 1993 at the International Conference on the Former Yugoslavia, along with Mate Boban, Milo Akmadzic and Milivoj Petkovic, Franjo Tudjman, who was also a signatory to the ceasefire and ceasefire agreement signed in Zagreb On April 25, 1993, Tudjman advocated the partition of Bosnia and Herzegovina by annexing part of Croatia or, if that was not possible, by having an autonomous territory within its borders that would be closely linked to Croatia. As part of the plan to expand Croatia's borders, Franjo Tudjman supported the establishment of HZ HB. In his public appearances, Tudjman supported independence and territorial integrity, and advocated respect for the existing borders of Bosnia and Herzegovina because he knew that the international community was against its division. However, he wholeheartedly advocated a constitutional or confederal model according to which the Croatian people would have autonomy in the territories where they have a majority population, and affirmed the desire for the unification of the Croatian people, as well as the division of the state between Croats and Serbs. The Croatian and HV authorities exercised general control over the HVO and the HZ (R) HB leadership, so that Tudjman represented the Bosnian Croats in the peace negotiations and made decisions on their behalf. Therefore, the international representatives demanded from the Croatian leadership, and especially Franjo Tudjman, to influence the leadership of the HZ (R) HB in making decisions on the political and military aspects of the agreement. This confirms his position in relation to Bosnian Croats.

From the presented evidence and facts, it is blatantly concluded that the policies were created with the aim of realizing great-power pretensions. Such policies ensured the implementation of state and military strategies that were to lead to the achievement of the set goals detailed and agreed by the policies of Bosnia and Herzegovina's eastern and western neighbors. These policies did not begin with the signatories of the Dayton Peace Agreement, Milosevic and Tudjman, but the question is whether they ended with them and whether signing the Agreement represents the end of great-power claims. From the political and social reality of today it can be read that politicians have not given up. Their trabants in Bosnia and Herzegovina continue to work on the destruction of society and the state, trying to prevent all prosperous processes, and at the same time destabilize relations within the state, but also the position of the state on the international stage (whatever it represents). The disintegration of Bosnia and Herzegovina as a state and its division into constituent factors, down to the smallest possible part of its territory, is established daily in daily political needs.

The evidence presented in the proceedings before the ICTY clearly shows this. During a secret meeting in Karadjordjevo in March 1991, Milosevic and Tudjman agreed to divide Bosnia according to the ethnic key of annexing certain areas to Croatia and Serbia, „while giving Bosnian Muslims the opportunity to live in an enclave.“ therefore, well before the referendum and the final decision on the continuation of the independent path of Bosnia and Herzegovina, they were never placed ad acta. This can be deduced from the further actions of Slobodan Milosevic, who told Hrvoje Sarinic on November 12, 1993 that he wanted a separate Serb state in Bosnia and Herzegovina when he said: „I openly tell you that I am with the Republika Srpska in BiH, which will sooner or later to become part of Serbia, has resolved 90 percent of the Serbian national question. „ He confirmed his views in September 1995 when he said: „Listen, Hrvoje, let's take each of ours - each of our parts of Bosnia, without the international community.“

Representatives of the international community had information and were well aware of Serbia's support for Serbs in Bosnia and Herzegovina. David Harland, who was the UN Civil and Political Affairs Officer in Sarajevo from 1993 to 1999, testified in the Milosevic Slobodan trial (IT-02-54-T) about the support coming to Bosnian Serbs from Serbia. The support was especially for military needs, and the chain of command reached as far as Belgrade. Dr Williams, UNPROFOR Information Director and spokesman for UN Special Representative Yasushi Akashi from 1994 to 1995, testified that in the autumn of 1994, Mr Akashi, as well as UN military personnel, concluded that radar and air defense equipment had been used around Sarajevo and northwestern Bosnia arrived from Yugoslavia. General Clark asked General Perisic to disconnect the air defense connector that connected the air defense system in Bosnia and Herzegovina to such a system in Serbia. VRS operational reports came regularly to the VJ and the Serbian leadership. Slobodan Milosevic was able to influence the conduct of the VRS and the decisions made by the civilian authorities because

they regularly consulted with the authorities in Belgrade. The support from Belgrade affected a number of activities that were carried out in Bosnia and Herzegovina that could not be realized and depended on this support. That is why Richard Holbrooke and General Wesley Kanne Clark (NATO Allied Commander) met on August 17, 1995, with a Belgrade delegation led by Milosevic regarding peace talks in Bosnia and Herzegovina. On that occasion, Milosevic insisted that the terms of the agreement be delivered to him personally. From all of the above, there are reasons that were enough for Milosevic's signature on the Dayton Peace Agreement to be the guarantor of its implementation. Milosevic played a central role in the process of negotiating, reaching an agreement and signing the Agreement. He was the person in whose hands the key to solving the problem lay. He personally stated that „his initials are sufficient to verify the Dayton Agreement and that he will later enable the signature of the Bosnian Serbs.“ His mapping of the division of the territory of Bosnia and Herzegovina showed excellent knowledge of the terrain, the distribution of forces, but also showed that he was able to make decisions on redistribution without the need to consult with the Bosnian Serb leadership. In his testimony before the ICTY in the Milosevic case, Borisav Jovic said that Slobodan Milosevic was „an absolute authority in the people and in the party and had the opportunity to decisively influence all decisions and was, in a way, the main actor in everything that happened.“ In that period“.

In rendering its Decision on the Motion for Acquittal, the Trial Chamber concluded on the basis of the evidence presented that Slobodan Milosevic was a participant in a joint criminal enterprise involving the Bosnian Serb leadership and shared with its participants the goal and intent of partially enforcing Bosnian Muslims. destroy as a group. The Chamber reached these conclusions on the basis of established facts showing: „(1) the general leadership of the Accused among the Serb people, including the Bosnian Serbs in Bosnia and Herzegovina; (2) the Accused's commitment to and support for the idea of a Greater Serbia; (3) logistical and financial support to Bosnian Serbs from Serbia, which can reasonably be concluded to have been provided with the knowledge and support of the Accused; logistical support is illustrated by the close relations of VJ members with the VRS; (4) the nature of the Accused's relationship and engagement with the Bosnian Serb political and military leadership, as evidenced by Karadzic's request that the Accused remain in contact with him and that it is very important for him to hear his assessment; (5) the authority and influence of the Accused on the Bosnian Serb leadership; (6) the personal acquaintance of the accused with ‘everything that is done’; his insistence on being informed ‘of everything that is happening at the front’; and (7) crimes committed, the scale and pattern of attacks on the four territories, their intensity, the large number of Muslims killed, the cruel treatment of Muslims in detention facilities and elsewhere, and targeted attacks on persons important to the survival of Muslims as a group; The Trial Chamber may find that the Accused was not only aware of the genocidal plan of the joint criminal enterprise but also shared with its

participants the intention to partially destroy Bosnian Muslims as a group in that part of Bosnia and Herzegovina that was planned to be covered by the Serb state. „At a meeting of the Supreme Defense Council, the highest body in charge of state defense, held on June 2, 1993, Slobodan Milosevic said: „The war option in Bosnia has been exhausted, because they have taken everything that needed to be taken.“ .

Is Milosevic's signature a sufficient guarantor even today to maintain peace in Bosnia and Herzegovina, but also to achieve stability in relations in the region? Are today's politicians in Serbia blind followers of his policy? How much do today's politicians live on large-scale projects planned and projected in the last century? The answers to the questions asked remain questionable and left to time, events and happenings to round them out.

By the Dayton Agreement, the signatories, the Federal Republic of Yugoslavia and the Republic of Croatia, undertook to respect the territorial integrity and political independence of Bosnia and Herzegovina within its internationally recognized borders. Since the acceptance of the agreement and its signing, the past 25 years, we have witnessed constant efforts to ensure that the accepted obligations are not fulfilled, at least not in full. Political independence implies the constant influence of Belgrade and Zagreb on the political decisions of their satellites in Bosnia and Herzegovina, and territorial integrity on the constant insistence on emphasizing entity divisions. We cannot talk about the cessation of great-power aspirations by Bosnia and Herzegovina's neighbors, but only about the replacement of policies and models that seek to realize these aspirations.

The question is whether the program commitments of the currently ruling party of Serbia, characterized by the slogan „Serbian world“ (read „Serbian lands“ - which, in fact, is a substitute phrase for the project of creating a „Greater Serbia“ - „all Serbs in one state“) deviate from the program commitment of the Socialist Party of Serbia, headed by Slobodan Milosevic, which projected the affirmation of the constitutional solutions of the FRY which enable the accession of autonomous regions, ie. „Serbian republics“ can be a guarantor of the sustainability of the sovereignty and territorial integrity of Bosnia and Herzegovina as provided by the Dayton Agreement. This question also arises from the facts presented before the Hague Tribunal. Namely, in the trial before the ICTY in the Milošević Slobodan case, the Accused said during the examination of witness Stipe Mesić: „As you know, I never offered the partition of Bosnia, nor was it our policy. And if you believe that I did, then point me to at least one single detail from which you could see it „, to which Stipe Mesić replied:“ Not only the division of Bosnia, but it is enough that you paid for the army in Bosnia and Herzegovina. It is enough to read the book by General Veljko Kadijević, the Federal Secretary for National Defense, who just spoke about the Virovitica-Karlovac-Karlobag border. Behind that border are you, Mr. Accused, the same Kadijević, Federal Secretary for National Defense, Blagoje Adžić, General Blagoje Adžić. who was the Chief of the General Staff, the Chief

of the General Staff of the Yugoslav Army. They never came to me in the Presidency, although I personified the Supreme Command. They never came to me. I insisted on going to them, but they never came to me. But because of that, if you read Bora Jovic and his books, read Mamula and his books, read Veljko Kadijevic and his books, you will see that the agreements were only and explicitly with the accused. „The next question that can be asked instead of the conclusion is whether for Slobodan Milosevic, the signing of the Dayton Peace Agreement is actually just one step towards achieving the final goal. This question arises from his address at the meeting held on May 5, 1993 in Pale, when he said: „The question is whether we have set goals. I'll tell you. No, goals don't have to be said. The question of the plan is not whether we have achieved our goals. The question is whether the plan represents the path to the ultimate goal. The goal has been achieved in many fields, but not in all. But the plan represents the path to the ultimate goal. Of course this is the way to go.” The road can be traced only with well-planned projects, as is the case with the Memorandum 2 of the Serbian Academy of Sciences and Arts (SANU), which decisively defines strategic goals and gives instructions for ways of their operationalization. The main goal is to position Serbia after the military and political defeats it suffered in the wars of the late twentieth century, and to establish balance and achieve equality with all countries to which Serbia has carried out aggression. The political elites of Serbia, as well as the Republika Srpska, are expected to act in a way that reduces the responsibility for the committed crimes and destruction in order to bring Serbia on an equal footing with the surrounding countries. Of course, Memorandum 2 of SANU elaborates other methods of political, social, cultural, state, etc. actions to create an appropriate climate for the implementation of the planned plans. It is obvious how big-state politics is still alive and how it has only adapted its methods to new circumstances and new international political relations. The Dayton Peace Agreement annulled the existence of the Republic of Bosnia and Herzegovina and established the Republika Srpska by legalizing, by armed aggression and committed crimes, the partition of Bosnia and Herzegovina without providing protection to a sovereign state guaranteed by international law. The accepted solutions envisaged by this agreement enable further devastation of its sovereignty and independence. The Dayton Agreement legalized the parastate Republika Srpska as a unitary entity with the sovereignty of one people, in the area that was inhabited by the Bosniak people as the most numerous before the crimes were committed.

The fact that the scientific and professional public is arguing about the most today is how legitimate the Dayton Peace Agreement is from the aspect of international treaty law and respect for the Vienna Convention on the Law of Treaties, and above all its Article 52.

By signing the agreement, Milosevic and Tudjman confirmed the fact that the states whose presidents were during the 1992-1995 aggression exercised political and military control over parastate formations, and through them, but also through the direct participation of their armed units in the aggression, in

planning and committing various forms and scales of crimes against humanity and international law, including genocide. By providing material, financial and human assistance, and in other ways, they exercised general control over the implementation of the planned aggression and thus took a significant role in the devastation of the state, but also the statehood of the Republic of Bosnia and Herzegovina.

BIBLIOGRAFIJA/BIBLIOGRAPHY

Objavljeni izvori/ Published sources:

1. *Bečka konvencije o pravu međunarodnih ugovora.*
2. ICTY, IT/32/Rev. 49, 22. maj 2013, *Pravilnik o postupcima i dokazima.*
3. ICTY, IT-04-74-A, Tužilac protiv Jadranka Prlića, Brune Stojića, Slobodana Praljka, Milivoja Petkovića, Valentina Čorića i Berislava Pušića (Predmet *Prlić i dr.*), *Presuda* Pretresnog vijeća, Haag, 29. maj 2013.
4. ICTY, IT-04-74-A, Tužilac protiv Jadranka Prlića, Brune Stojića, Slobodana Praljka, Milivoja Petkovića, Valentina Čorića i Berislava Pušića, pred Žalbenim vijećem, *Presuda*, 29. novembar 2017.
5. ICTY, IT-04-74-A, Tužilac protiv Jadranka Prlića, Brune Stojića, Slobodana Praljka, Milivoja Petkovića, Valentina Čorića i Berislava Pušića (Predmet *Prlić i dr.*), *Presuda* Pretresnog vijeća, Haag, 29. maj 2013, Izdvojeno i djelimično suprotno mišljenje sudije Jean-Claudea Antonettija, predsjedavajućeg Vijeća, tom VI.
6. ICTY, Predmet (IT-02-54), Tužilac protiv Slobodana Miloševića, *Podaci o predmetu.*
7. ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, Pretresno vijeće, Tužilac protiv Slobodana Miloševića, *Odluka po predlogu za donošenje oslobađajuće Presude*, 16. jun 2004.
8. ICTY, Predmet IT-95-14-T, Tužilac protiv Tihomira Blaškća, *Presuda* Pretresnog vijeća, Haag, 3. marta 2000.
9. ICTY, svjedočenje Lilića 17. juna 2003.
10. *Pravilo 98bis* - Donošenje oslobađajuće presude (usvojeno 10. jula 1998., izmijenjeno 17. novembra 1999., izmijenjeno 8. decembra 2004.
11. Savezna republika Jugoslavija, Odbrana, Vrhovni savet odbrane, SP Broj 12-4, Državna tajna, 26.08.1995. god., Beograd, Službena tajna, Strogo poverljivo, Zabeleška sa sastanka predstavnika najvišeg političkog i vojnog rukovodstva Savezne Republike Jugoslavije i Republike Srpske, održanog 25. avgusta 1995. godine u rezidencijalnom objektu Vojske Jugoslavije u Dobanovcima.
12. Savezna republika Jugoslavija, Vrhovni savet odbrane, Odbrana, Službena tajna, Strogo poverljivo, *Stenografske beleške* sa 47. proširene sednice Vrhovnog saveta odbrane, održane 6. decembra 1995, Beograd.
13. *Stenografske beleške*, sa sednice Vrhovnog saveta odbrane održane 2.06.1993. godine.
14. Zapisnik sa 7. sjednice Vrhovnog državnog vijeća Republike Hrvatske, 8. lipnja 1991. godine.

Knjige/Books:

1. Arnaut Haseljić Meldijana, , *Politike i prakse prikrivanja zločina - Masovne grobnice na području Sarajeva 1992 – 1995*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo 2021.
2. Čekić Smail, *Dejtonski (mirovni) sporazum – Legalizacija genocida u Republici Bosni i Hercegovini*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, knjiga 2 i 3, Sarajevo 2016.
3. Nilsen Kjell Arild, *Miloševiću ratu i u Haagu – Dokumentacija*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo 2013.

Članci/Articles:

1. Arnaut Haseljić Meldijana, Izvještaj Komisije za istraživanje događaja u i oko Srebrenice od 10. do 19. jula 1995: Negiranje – Memorandum 2 SANU, *Godišnjak BZK „Preporod” 2019*, Sarajevo 2020.

Internet:

1. <https://www.icty.org/bcs/content/izvo%C4%91enje-dokazatu%C5%BEila%C5%A1tva-hrvatska-i-bosna-i-hercegovina>.
2. <https://www.icty.org/bcs/content/stjepan-mesi%C4%87>.
3. *Transkripti iz Haga*, Stjepan Mesić, građanin svjedok u procesu protiv Tihomira Blaškića a na strani Tužiteljstva pred Haaškim sudom 16.-19. ožujka 1998. (<https://www.scribd.com/document/489315896/Transkripti-Iz-HAAGa-Stjepan-Mesic>).
4. Transkripti suđenja pred MKSJ – Stjepan Mesić u predmetu *Milošević Slobodan* (IT-02-54), 1. i 2. oktobar 2002, Fond za humanitarno pravo, http://www.hlc-rdc.org/Transkripti/Milosevic/_Milosevic.html.
5. Transkripti svjedočenja Hrvoja Šarinića pred ICTY u predmetu *Milošević, Slobodan* (IT-02-54), 21. i 22. januara 2004. (https://www.icty.org/x/file/About/OTP/Milosevic%20Feature/High%20level%20witnesses/milosevic_sarinic_fulltestimony_bcs.pdf).